

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา
ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

นางพัชรัตน์ พริบไหว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกการจัดการทรัพยากรเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2564

**Development of People's Participation in Forest Resources Conservation in
HuaiSor Forest: A Case Study of Ban Sor and Ban Denphatthana Communities,
Pue Sub district, Chiang Klang District, Nan Province**

Mrs. Patthanan Pribwai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Agriculture in Agricultural Resources Management

School of Agriculture and Cooperatives

Sukhothai Thammathirat Open University

2021

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ
อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

ชื่อและนามสกุล นางพัทธนันท์ พริบไหว

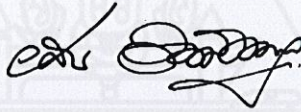
แขนงวิชา การจัดการการเกษตร

สาขาวิชา เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ คงสม
2. อาจารย์ ดร.สุธิดา มณีอเนกคุณ

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2565

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

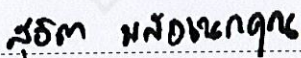
ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วสิน อิงคพัฒนากุล)

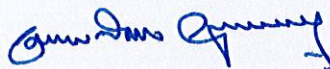
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ คงสม)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร.สุธิดา มณีอเนกคุณ)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

ผู้วิจัย นางพัทธนันท์ ทรัพย์ไพฑูริย์ รหัสนักศึกษา 2579001914 ปริญญา เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากรเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ คงสม (2) อาจารย์ ดร. สุธิดา มณีเนกคุณ ปีการศึกษา 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ 2) สภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 3) ระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 4) แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 190 ครัวเรือน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบจากประชากรทั้งหมด 360 ครัวเรือน ในชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยเลือกแบบเจาะจงได้แก่ ผู้นำชุมชน/ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา คณะกรรมการกลุ่มรักษาน้ำส้อ และเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำในพื้นที่ รวมจำนวน 6 คน และรวบรวมจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย

ผลการศึกษา พบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ 55 ปีขึ้นไป เป็นหัวหน้าครัวเรือนเกินกว่าครึ่งหนึ่ง มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า นับถือศาสนาพุทธ อาชีพหลักเป็นเกษตรกร รายได้เฉลี่ย 3,000 – 6,000 บาทต่อเดือน เป็นสมาชิกกลุ่มรักษาน้ำส้อ และไม่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน 2) การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ มีองค์กรชุมชนร่วมกันจัดตั้งกลุ่มรักษาน้ำส้อขึ้น เพื่อบริหารจัดการและร่วมกันจัดกิจกรรมด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน 3) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่อยู่ระดับน้อย และ 4) ประชาชนเห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้ออยู่ในระดับมาก เช่น ควรมีการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ให้กับประชาชนโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และควรมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ราษฎรได้รับรู้เพิ่มมากขึ้น และทำถึงในสื่อต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

คำสำคัญ การพัฒนาการมีส่วนร่วม การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าห้วยส้อ จังหวัดอำนาจเจริญ

Thesis title: Development of People's Participation in Forest Resources Conservation in HuaiSor Forest: A Case Study of Ban Sor and Ban Denphatthana Communities, Pue Sub district, Chiang Klang District, Nan Province

Researcher: Mrs. Patthanan Pribwai; **ID:** 2579001914;

Degree: Master of Agriculture (Agricultural Resources Management);

Thesis advisor: (1) Dr. Chaiwat Kongsom, Associate Professor;

(2) Dr. Sutida Maneeanakekul; **Academic year:** 2021

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the social and economic characteristics of people in forest resources conservation in Huai Sor forest, 2) the situation in the management of people's participation in forest resources conservation, 3) the level of people's participation and problems associated with forest resources conservation, and 4) guidelines for improving people's participation in forest resources conservation.

The study employed both qualitative and quantitative research methods. Questionnaires were used for collecting quantitative data from 190 sample households by systematic sampling from a total of 360 households in Ban Sor and Ban Denphatthana communities. Statistics for analyzing the data were percentage, mean, and standard deviation. The interviews and focus group method were used for collecting qualitative data from contributors using the purposive sampling method comprise of community leaders/elders in Ban Sor and Ban Den Phatthana communities, representatives of Rak Nam Sor group committee, and watershed management unit officers in the area were totally 6 people and gathered from related documents. Data were analyzed by content analysis and analytic induction.

The results showed that the majority of samples were male, the average age of 55 years and over, educated to elementary level or lower, Buddhism religion, farmers with an average income of less than 5,000 baht per month, be Rak Nam Sor group members, and no social position in the community. 2) For management of people's participation in forest resources conservation, community organizations are joining together to establish Rak Nam Sor Group to manage and jointly organize activities on conservation and restoration of forest resources continually. The group members participate in activities under a process of community participation and among all stakeholders. 3) People's participation level in forest resources conservation activities mostly was high and problems and limitations are at a low level, and 4) People have agreed with the guidelines for improving people's participation in forest resources conservation in the Huai Sor forest area at a high level. The recommendation such as building awareness of forest resources conservation among people through support from the government and private section and having a campaign to promote information about the conservative of forest resources to the people to be more aware and thorough in the media regularly, etc.

Keywords: Development of People's Participation, Forest Resources Conservation, HuaiSor Forest

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.ชัชวรัตน์ คงสม และอาจารย์ ดร. สุธิดา มณีเนกคุณ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา รวมถึงรองศาสตราจารย์ ดร. วสิน อิงคพัฒนากุล ประธานกรรมการสอบปกป้องวิทยานิพนธ์ ที่ให้ข้อเสนอแนะและตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้นำชุมชน คณะกรรมการรักษาน้ำส้วม ประชาชนบ้านส้วม และบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภोजึงกลาง จังหวัดน่าน และเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด ที่ได้เสียสละเวลาและให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม ทำให้มีข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย และทำให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ท้ายที่สุด ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และครอบครัว รวมทั้งคณาจารย์สาขาวิชา การเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช เพื่อนนักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุน คอยช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา

นางพัทธนันท์ พริบไหว

มีนาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	5
การมีส่วนร่วม	5
ทรัพยากรป่าไม้	10
การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	14
ป่าชุมชน	18
ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่ศึกษา	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	32
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	32
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย	38
การเก็บรวบรวมข้อมูล	39
การวิเคราะห์ข้อมูล	39

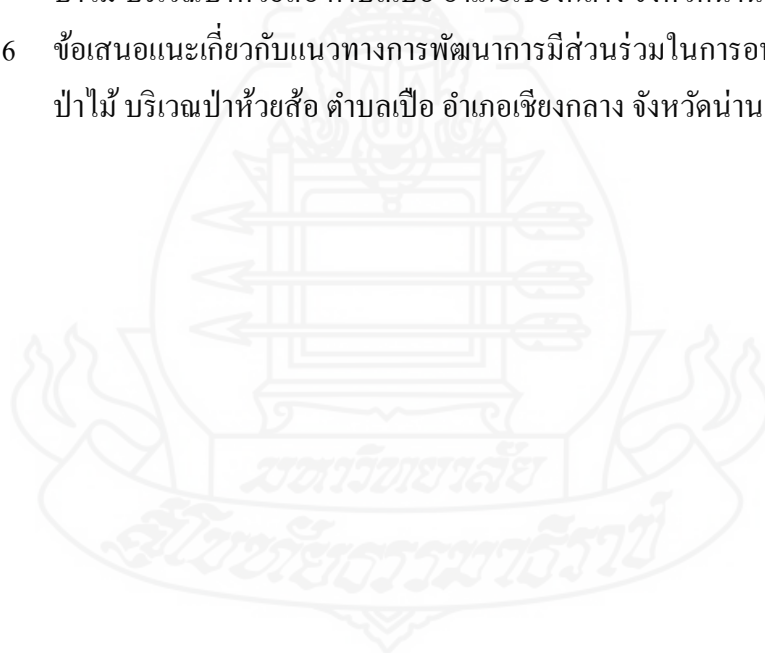

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	40
ตอนที่ 1 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านสื่อและบ้านเด่นพัฒนา	40
ตอนที่ 2 สภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้บริเวณ ป่าห้วยสือ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ	44
ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยสือ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ	55
ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้บริเวณป่าห้วยสือ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ	62
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	65
สรุปการวิจัย	65
อภิปรายผล	69
ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้	72
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	72
บรรณานุกรม	73
ภาคผนวก	78
ประวัติผู้ศึกษา	84

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 จำนวนครัวเรือนและจำนวนครัวเรือนประชากรตัวอย่าง ที่ตั้งที่ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน	32
ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	42
ตารางที่ 4.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายในแต่ละกิจกรรม	53
ตารางที่ 4.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน	55
ตารางที่ 4.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่า ห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ..	58
ตารางที่ 4.5 ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน	61
ตารางที่ 4.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน	63

ญ

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.1	แผนที่บริเวณป่าห้วยสือและชุมชนบ้านสือและบ้านเด่นพัฒนา 49

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่นๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม เมื่อป่าไม้ถูกทำลายจะส่งผลกระทบต่อดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมากก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนี้เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมได้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาติงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผล ขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น ดังที่กล่าวมาข้างต้นป่าไม้จึงนับได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดสิ่งมีชีวิต และหล่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์ พืช สัตว์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้สิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นจากป่าไม้มีความผูกพันกับป่าไม้อย่างไม่สามารถแยกจากกันได้ ต้องอาศัยพึ่งพากันและกัน เป็น วัฏจักรห่วงโซ่อาหารของชีวิตอย่างหลากหลาย สิ่งมีชีวิตที่เอาเปรียบป่าไม้โดยอาศัยผลประโยชน์จากการดำรงชีพ และยังเป็นผู้ทำลายป่าไม้เสียเอง โดยทั้งตั้งใจหรือมิได้เจตนา หรือทำลายเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ คือ “มนุษย์” ผู้ที่เป็นทั้งผู้สร้างและทำลายทรัพยากรป่าไม้ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นต้องสูญพันธุ์ไปในที่สุด ซึ่งใน ปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 102,353,484.76 ไร่ หรือร้อยละ 31.64 ของพื้นที่ประเทศ (สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้, 2563)

ป่าชุมชน (Community Forest) เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ พื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและ

ดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข (สมหญิง สุนทรวงศ์, 2557). ป่าชุมชนจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารทรัพยากรป่าไม้ โดยมีองค์กรชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอนุรักษ์และป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้เพื่อใช้ประโยชน์สูงสุดคุ้มค่ามากที่สุดอย่างสมดุลยั่งยืน จากธรรมชาติ โดยยึดหลักการ “ป่าอยู่คนยัง” คนทำให้ป่าอยู่เป็นลักษณะพึ่งพาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่เอาเปรียบธรรมชาติ ขณะเดียวกันต้องช่วยกันเสริมสร้างรักษาให้ธรรมชาตินั้นคงอยู่อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยประชาชนผู้ได้รับประโยชน์เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินการให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ความสำคัญของการป่าไม้ชุมชน คือ การจัดการป่าไม้ที่สามารถตอบสนองความต้องการอันหลากหลายของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเฉพาะจุดเฉพาะที่ การป่าไม้ชุมชนจึงเป็นการป่าไม้ที่มุ่งเน้นถึงกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากป่าซึ่งมีการพัฒนาในระดับต่างกัน การป่าไม้ชุมชนจึงเป็นการป่าไม้ที่เน้นพื้นที่เน้นถึงท้องถิ่น โดยเฉพาะการเน้นถึงการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับประโยชน์ในการป่าไม้ในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้นๆ เองอย่างเสมอภาค (โกมล แพรกทอง, 2535)

ป่าห้วยสือ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติน้ำยาวและป่าน้ำสวด เป็นแหล่งต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์และเป็นป่าชุมชนของหมู่บ้านสือ หมู่ที่ 9 และหมู่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน ซึ่งในสภาพเดิมของป่ามีสภาพเสื่อมโทรมแห้งแล้งมาก จากการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการขยายพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนรอบพื้นที่ และเกิดปัญหา น้ำไม่เพียงพอในการเกษตร ชาวบ้านจึงรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มรักษ์น้ำสือขึ้น เพื่อร่วมกันบริหารจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในป่าห้วยสือให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยมีการใช้กฎระเบียบข้อบังคับร่วมกัน ซึ่งเป็นไปตามนโยบายป่าไม้ และแนวความคิดอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน ที่ให้คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ คือป่าสามารถดำรงอยู่ คนก็สามารถอยู่ได้ และให้ประชาชนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง และจากการที่หมู่บ้านสือ หมู่ที่ 9 และหมู่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ สามารถดูแลรักษาป่าห้วยสือเอาไว้ได้นั้น ทำให้มีความสนใจที่จะศึกษาว่ามีปัจจัยทางสังคมด้านใดบ้างที่ทำชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนผืนนี้ และทราบถึงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนว่ามีมากขนาดไหนถึงทำให้ป่าผืนนี้ยังคงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน เพื่อจะเป็นประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นอื่นที่จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและวางแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อันจะส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่สมดุลและยั่งยืนตลอดไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชนบริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

2.2 เพื่อศึกษาสภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

2.3 เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

2.4 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ดำเนินการวิจัยในหมู่บ้านส้อ หมู่ที่ 9 และบ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

3.2 ขอบเขตด้านประชากร ประชากรในการศึกษา คือ ประชาชนหมู่บ้านส้อ หมู่ที่ 9 และบ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 360 ครัวเรือน และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้หลักการของ Taro Yamane ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 190 ครัวเรือน

3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.3.1 ศึกษาลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชนบริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

3.3.2 ศึกษาสภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

3.3.3 ศึกษาการมีส่วนร่วม ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

3.3.4 ศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 **ทรัพยากรป่าไม้** หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติและคุณค่าต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าไม้ที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ สนองความต้องการในด้านต่าง ๆ รวมถึงไม้ยืนต้นและพืชอื่น ๆ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ของป่า อากาศ ดินและที่ดิน แร่ธาตุ น้ำและแหล่งน้ำ ความสวยงามตามธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และพื้นที่ป่าไม้ที่ให้คุณค่าในด้านต่าง ๆ

4.2 **การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้** หมายถึง การที่ประชาชนในบ้านสื้อและบ้านเด่นพัฒนาช่วยกันป้องกัน ดูแลรักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในป่าห้วยสื้อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

4.3 **การมีส่วนร่วม** หมายถึง การร่วมคิดแก้ปัญหาการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล โดยเป็นการกระทำตามความสมัครใจ

4.4 **การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้** หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในบ้านสื้อและบ้านเด่นพัฒนา

4.5 **ประชาชน** หมายถึง ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่งที่สามารถให้ข้อมูลได้และมีบทบาทในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในบ้านสื้อและบ้านเด่นพัฒนา

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ทำให้ทราบถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนบ้านสื้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

5.2 สามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการพึ่งพิงป่าชุมชน ตลอดจนนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน

5.3 หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถนำเอาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางตลาด จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยศึกษารายละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วม
2. ทรัพยากรป่าไม้
3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
4. ป่าชุมชน
5. ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่ศึกษา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

เดช กาญจนางกูร (2547) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการแบ่งงานกันทำตามบทบาทและหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องมีการบูรณาการในด้านความรู้ ความคิดและความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกัน เพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมปฏิบัติงานหรือกระทำกิจกรรมต่างๆ ของโครงการให้ประสานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเป็นจังหวะเดียวกัน จึงจะทำให้การปฏิบัติร่วมกันสัมฤทธิ์ผลอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดตามที่ผู้มีส่วนร่วมทุกคนปรารถนา

หทัยรัตน์ วิจิตพรชัย (2548) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นสองทาง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องการให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันค้นหาปัญหา วางแผน ดำเนินการแก้ปัญหา และติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการจัดการ การใช้การรักษาทรัพยากร หรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน และให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะของสมาชิกของสังคม

คูตีต เวชกิจ และคณะ (2548) ได้สรุปความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการในชุมชน เช่น ร่วมในกระบวนการวางแผน ร่วมในการปฏิบัติการ ร่วมในการใช้ผลประโยชน์ และการร่วมในการติดตามประเมินผล

สตีเฟน (Stephens, 2007 อ้างใน วิณา เทียงธรรม, 2554) ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการในการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ตั้งแต่การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา โดยเป้าหมายและกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาต้องสอดคล้องกับแบบแผนของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

จริยา ซาตะสุวจานานนท์ (2555) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

1.2 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

เจมส์คัลด์ ปีนทอง (2527) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

จอห์น และอัฟฮอฟ (John & Uphoff, 1980 อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์, 2546) ได้แบ่งชนิดของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ชนิด คือ 1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (ว่าควรทำอะไร) 2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานความร่วมมือ 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

วาริณี เอี่ยมสวัสดิกุล และคณะ (2562) ได้ดำเนินการรวบรวมขั้นตอนของการมีส่วนร่วมที่มีการกล่าวถึงไว้ในเอกสารวิชาการต่างๆ โดยมีเอกสารที่สำคัญดังนี้

ฟอร์นารอฟ (Formaroff, 1980, 104 อ้างในสุธี วรประดิษฐ, 2556) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ และการติดตามประเมินผล 2) การดำเนินงาน 3) การใช้บริการจากโครงการ และ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

อภิญา กังสนารักษ์ (2544) และอกิน รพีพัฒน์ (2547) เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่ามี 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ 2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานรวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ 3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

วาริณี เอี่ยมสวัสดิกุล และคณะ (2562) ได้สรุปว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่ม ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลและรับประโยชน์

1.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ถวิลวดี บุรีกุล (2552) แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 7 ระดับ ดังนี้
ระดับที่ 1 การให้ข้อมูล การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือก และทางแก้ไขของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟังข้อมูล รับรู้ข้อมูลข่าวสาร

ระดับที่ 2 การรับฟังความคิดเห็น การรับข้อมูลและความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ทางเลือก และแนวทางแก้ไข เช่น การสำรวจความเห็น การประชุมกลุ่มย่อยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นๆ

ระดับที่ 3 การเข้ามาเกี่ยวข้อง การเข้าร่วมประสานการทำงานกับประชาชนสร้างความมั่นใจว่าความคิดเห็น ความจำเป็นของประชาชนจะได้รับการตอบสนอง พิจารณาหาแนวทางแก้ไข เช่น การประชุมปฏิบัติการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสนใจเข้ามามีส่วนร่วมสมัครใจเข้ามาเป็นอาสาสมัคร ในการค้นหาทางเลือก ร่วมวางแผนแนวทางการปฏิบัติงาน เพื่อการแก้ไขปัญหา และดำเนินกิจกรรม

ระดับที่ 4 การให้ความร่วมมือ การเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกับประชาชน ในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาาร่วมกัน เช่น การเข้าเป็นคณะที่ปรึกษา คณะกรรมการของชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมด้านแรงงาน ทุน ทรัพยากร สถานที่ ฯลฯ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

ระดับที่ 5 ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับขั้นที่สูงถัดไปจากระดับการวางแผนร่วมกันคือ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบนโยบายหรือโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินการตามนโยบายหรือโครงการเป็นขั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติร่วมกัน ดำเนินตามโครงการร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ระดับที่ 6 ระดับร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่มีผู้เข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบ สามารถมาคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ได้รูปแบบของการติดตาม ตรวจสอบ หรือประเมินผลอาจอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการติดตาม การประเมินผลนี้มีความสำคัญมาก เพราะจะมีผลกระทบต่อพิจารณาจัดสรรประโยชน์ การยุติหรือคงไว้ตลอดจนปรับปรุงนโยบายหรือโครงการ

ระดับที่ 7 ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

1.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเกิดการมีส่วนร่วมนั้นได้มีผู้เสนอปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมดังนี้

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization อ้างถึงใน ยุพิน ระพีพันธุ์, 2544) เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริงชาวบ้านที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้น มีเหตุผลอยู่ 2 ประการ คือ

1.1 การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

1.2 การได้รับคำบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วม โดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแต่ก็ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการมีส่วนร่วม หรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับสิ่งที่คาดคิดเอาไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ลักษณะการทำงาน กฎระเบียบ แบบแผน เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมจึงควรมีลักษณะ

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยมีตัวแทนก็ได้

2.2 ควรมีกำหนดเวลาที่แน่ชัด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้

2.3 กำหนดลักษณะกิจกรรมที่แน่นอน

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมา ในกิจกรรมหนึ่ง ๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วม แต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมายวิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำ

พีรพัฒน์ พันศิริ (2559) กล่าวว่า ปัจจัยเงื่อนไขที่เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนแบ่งได้เป็น 2 ปัจจัยหลักคือ ปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชน

ปัจจัยภายในชุมชนที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กรชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่มีลักษณะของการเอื้ออาทรกัน การมีกติการ่วมกัน และเคารพการตัดสินใจของส่วนรวมมีผู้นำและคณะกรรมการกลุ่มที่เข้มแข็งเสียสละอุทิศตนเพื่อประโยชน์โดยรวมของชุมชนเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนที่อยู่ในชุมชนตั้งแต่เริ่มคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่สำคัญคือ ทุกคนต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกของชุมชน การมีระบบภูมิทัศน์ที่เหมาะสม มีทรัพยากรที่มีคุณค่า มีภูมิปัญญาที่ต้องอนุรักษ์และหวงแหน รวมถึงมีกระบวนการกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชน โดยการใช้การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือ

ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐ กระบวนการทำงานโดยภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะเรื่องขององค์ความรู้การประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน เช่น แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรก็ตามการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกไม่มีความหมายเลย หากชุมชนผู้นำชุมชนไม่ได้นำแนวคิดทฤษฎีต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนของตนเอง ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาตนเอง การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงถือว่ามีค่าสำคัญที่สุดในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม/องค์กร

2. ทรัพยากรป่าไม้

2.1 ความหมายของทรัพยากรป่าไม้

ชัยวัฒน์ คงสม (2552) กล่าวว่า ทรัพยากรป่าไม้ คือ สิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติ และคุณค่าต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าไม้ที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ สมองความต้องการในด้านต่าง ๆ รวมถึงไม้ยืนต้นและพืชอื่น ๆ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ของป่า อากาศ ดินและที่ดิน แร่ธาตุ น้ำและแหล่งน้ำ ความสวยงามตามธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และพื้นที่ป่าไม้ที่ให้คุณค่าในด้านต่าง ๆ

2.2 คุณค่าและประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้

นิวัติ เรืองพานิช (2542) ได้ระบุว่า “ป่าไม้มีคุณค่าอันนับและมีความสำคัญมาก สามารถให้ประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมเนกประการ โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้นน้อยคนนักที่จะเห็นความสำคัญ บางทีอาจจะไม่รู้หรือคิดไม่ถึงกัน แต่ความจริงแล้วประโยชน์ทางอ้อมมีไม่น้อยไปกว่าประโยชน์ทางตรงเลย” ซึ่งประโยชน์ทางตรงและทางอ้อมของทรัพยากรป่าไม้ สรุปได้ ดังนี้

2.2.1 ประโยชน์ทางตรง มีดังต่อไปนี้

- 1) ไม้ เป็นผลิตผลจากป่าที่รู้จักกันดีกว่าผลิตผลชนิดอื่น ๆ ไม้มีคุณสมบัติเฉพาะตัวซึ่งบางครั้งใช้สิ่งอื่นแทนไม่ได้ ไม้จึงเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางในการก่อสร้าง บ้านเรือน การทำเครื่องเรือน และการก่อสร้างอื่น ๆ
- 2) เชื้อเพลิงที่ได้จากป่า คือ ฟืนและถ่าน
- 3) วัตถุเคมีที่สำคัญ ได้แก่ เซลลูโลสและลิกนิน เซลลูโลสใช้ทำกระดาษ ไม้หมักเพื่อผลิตเอทานอล น้ำตาล แอลกอฮอล์ และยีสต์ ส่วนลิกนินใช้ทำวานิลิน น้ำหอม และเครื่องสำอางต่าง ๆ อาหาร เช่น ดอก ผล ใบ เมล็ดของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ หน่อไม้ เห็ด หัวกลอย มันต่าง ๆ และอาหารที่ได้จากสัตว์ป่า รวมทั้งนก สัตว์เลื้อยคลาน และแมลงต่าง ๆ เช่น ผึ้ง เป็นต้น
- 4) ยารักษาโรคที่สำคัญ ซึ่งเป็นสมุนไพรต่าง ๆ เช่น ยาแก้โรคเรื้อนจากน้ำมันของผลกระเบา ยารักษาโรคความดันโลหิตสูงจากรากของต้นระย้อม ยารักษาโรคหัวใจจากเมล็ดของต้นแสลงใจ สารกำจัดแมลง และเมื่อปลากจากต้นหางปลาไหล เป็นต้น
- 5) เส้นใย มีหลายชนิด เช่น จากเปลือกไม้ต่าง ๆ และจากเถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ
- 6) ชัน น้ำมัน และยางไม้ (resin) ที่สำคัญมีชันตะเคียนตาแมว (dammar) ที่ได้จากต้นตะเคียนชันตาแมว (*Balanocarpus heimii* King) น้ำมัน ไม้ (wood oil) ได้จากน้ำมันของต้นยาง เทียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) กราด เป็นต้น

7) ฝาดฟอกหนังและสี เช่น เปลือกก่อ ราชพฤกษ์ (*Cassia fistula* Linn.) กระถินพิมาน แก่นสีเสียด (*Acacia catechu* (L.F.) Willd.) ผลสมอไทย และสมอพิเภก (*Terminalia bellerica*) เป็นต้น

8) อาหารสัตว์ มนุษย์ได้ใช้ป่าไม้เป็นที่เลี้ยงสัตว์และเป็นแหล่งอาหารสำหรับเลี้ยงสัตว์มาช้านาน เพราะในป่ามีหญ้า ใบไม้ เปลือกไม้ ผลและเมล็ดไม้ที่สัตว์ชอบกินอยู่มากมายหลายชนิด

2.2.2 ประโยชน์ทางอ้อม นั้นส่วนมากมักมองไม่ค่อยเห็นด้วยตาเปล่า และคิดคำนวณออกมาเป็นเงินเป็นทองได้ยาก แต่ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าประโยชน์ทางตรงเหมือนกัน เช่น ทำให้มนุษย์ได้มีน้ำกินน้ำใช้โดยสม่ำเสมอ และช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมฟ้าอากาศ เป็นต้น ประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ที่สำคัญ ซึ่งนิวัติ เรืองพานิช (2542) ได้กล่าวถึงไว้ ดังนี้

1) มีส่วนช่วยให้ฝนตกเพิ่มขึ้น และทำให้มีความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ ป่าไม้มีอิทธิพลช่วยทำให้มีฝนตกมากขึ้นเฉพาะที่เฉพาะแห่ง แต่ไม่ใช่ทั่วไป เนื่องจากอากาศที่อยู่เหนือพื้นที่ป่าไม้มีความชุ่มชื้น และเย็นกว่าในที่ที่ไม่มีป่าไม้ เมฆฝนที่ลอยผ่านมาเมื่อกระทบความเย็นก็จะกลั่นตัวเป็นหยดน้ำตกลงมาเป็นฝน สำหรับฝนที่เป็นไปตามฤดูกาล เช่น ฝนที่ลมมรสุมพัดพามาตกในประเทศไทยนั้น ป่าไม้ไม่มีอิทธิพลต่อการตกแต่อย่างใด ปริมาณน้ำฝนที่ตกเพิ่มขึ้นในที่ที่เป็นป่าไม้นี้ ถ้าเป็นที่ที่มีความสูงมากปริมาณน้ำฝนที่ตกก็จะยิ่งเพิ่มขึ้นตาม ตัวอย่าง เช่น จากการวิจัยในประเทศเยอรมันปรากฏว่าในพื้นที่ป่าไม้ หากมีระดับสูงเหนือระดับน้ำทะเล 700 - 800 เมตร ฝนจะตกเพิ่มขึ้นร้อยละ 43 สำหรับสถิติข้อมูลที่ได้จากการวิจัยลุ่มน้ำที่ห้วยคอกม้า ดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ. 2508 - 2516 ปรากฏว่า บริเวณลุ่มน้ำห้วยคอกม้าอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 1,400 เมตร มีปริมาณฝนตกมากกว่าสถิติน้ำฝนที่เก็บได้จากบริเวณสนามบินจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 450 เมตร ประมาณร้อยละ 80 - 90

สำหรับความชุ่มชื้นของอากาศ ปกติพื้นที่ที่มีป่าไม้จะมีความร่มเย็นกว่าในที่โล่งแจ้ง และมีไอน้ำจากการคายน้ำของต้นไม้มาก รวมทั้งไม่มีลมแรงภายในป่าจึงทำให้ความชุ่มชื้นของอากาศภายในป่าสูงกว่าที่โล่งแจ้งที่อยู่ใกล้เคียงเสมอ ประมาณว่าความแตกต่างของความชื้นในอากาศระหว่างพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่โล่งแจ้งมีประมาณร้อยละ 11 เวลาอยู่ในป่าจึงรู้สึกชุ่มชื้นเย็นสบาย ไม่ร้อนจัดในฤดูร้อน และไม่หนาวมากในฤดูหนาว แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับที่ตั้งและชนิดของป่าไม้ด้วยจะลดความเร็วลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสูง ความหนาแน่นของหมู่ไม้ และเรือนยอดของต้นไม้

2) บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ลมพายุที่พัดมาเมื่อมาถึงพื้นที่ที่มีป่าไม้เป็นฉากกำบังอยู่ก็จะลดความเร็วลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสูง ความหนาแน่นของหมู่ไม้ และเรือนยอดของพันธุ์ไม้แต่ละชนิดว่ามีความแน่นทึบเพียงใด ในที่ที่มีการปลูกต้นไม้ไว้เป็นฉาก

กำบังลม หรือแนวป้องกันลม (shelterbelts) ปรากฏว่า ณ ที่สูงจากพื้นดิน 2 ฟุต แนวกันลมนี้จะสามารถลดความเร็วของลมพายุให้เหลือเพียงร้อยละ 20 และแนวกันลมนี้จะมีผลป้องกันลมได้เป็นระยะห่างเท่ากับ 20 - 25 เท่าของความสูงของต้นไม้ในด้านใต้ลมและ 3 เท่าในด้านเหนือลม (Allen, 1959) แนวป้องกันลมนี้จะช่วยป้องกันบ้านเรือนและไร่นาที่อยู่ด้านใต้ลมมิให้ถูกพายุทำอันตรายให้เสียหายได้ตามสมควร อีกทั้งยังช่วยป้องกันความชุ่มชื้นของดิน และผิวดินที่อุดมสมบูรณ์มิให้ถูกลมพัดพาไป นอกจากนี้ตามริมฝั่งทะเลป่าไม้ก็สามารถช่วยป้องกันการขยายตัวของเนินทราย (sand dunes) มิให้ลมพัดเอาทรายเข้ามาทับถมที่ประกอบการเกษตร และบ้านเรือนให้เสียหายได้ด้วย

3) ป้องกันการพังทลายของดิน ในพื้นที่ที่มีป่าไม้ขึ้นอยู่เมื่อฝนตกลงมา เรือนยอดของต้นไม้จะสกัดกั้นความรุนแรงของฝนมิให้ตกกระทบผิวดินโดยตรง น้ำบางส่วนจะค้างอยู่ตามเรือนยอดของต้นไม้ (interception) บางส่วนจะไหลไปตามลำต้น (stemflow) บางส่วนจะตกทะลุเรือนยอด (roughfall) ลงสู่พื้นป่า บริเวณพื้นป่ามักจะมีเศษไม้ใบไม้ และซากเหลือต่างๆ ของทั้งพืช และสัตว์คอยดูดซับน้ำฝน และชะลอความเร็วของน้ำที่ไหลบ่า ประกอบกับดินป่าไม้มักจะเป็นดินดี มีอินทรีย์วัตถุสูง มีการดูดซับน้ำได้ดี น้ำจึงซึม (infiltrate) ลงดินได้มากทำให้น้ำที่ไหลบ่าลดลงเป็นที่ทราบแล้วว่าการเกิดการพังทลายของดินนั้น เนื่องมาจากแรงปะทะของเม็ดฝนที่มีต่ออนุภาคของดินและการพัดพาอนุภาคของดินเนื่องจากน้ำที่ไหลบ่า (surface runoff) ในเมื่อป่าไม้สามารถสกัดกั้นแรงปะทะของเม็ดฝน และลดปริมาณ และความเร็วของน้ำที่ไหลบ่าดังกล่าว ป่าไม้จึงป้องกันการพังทลายของดินได้เป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อฝนตกลงมาบนที่ป่าไม้ที่ได้รับการบำรุงรักษาอย่างดี และมีได้ถูกไฟไหม้ น้ำที่ไหลบ่าผ่านผิวดินจึงมักจะใสไม่ขุ่น ในทางตรงกันข้ามในพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกแผ้วถางทำลาย และที่ดินปราศจากสิ่งปกคลุม แรงปะทะของเม็ดฝน และน้ำที่ไหลบ่าจะทำให้ผิวดินที่อุดมสมบูรณ์ถูกกัดเซาะ และไหลล่อยไป เป็นเหตุให้เกิดการตตะกอนหน้าเขื่อน และตามลำน้ำ ปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 12.5 ล้านตัน ฉะนั้นเพื่อให้มีน้ำใสสะอาดไว้สำหรับบริโภค และใช้สอยตลอดไป จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องป้องกันรักษาป่าตามต้นน้ำลำธารไว้ให้ดี การจุดไฟเผาป่า การตัดไม้ การชักลากไม้ และการทำถนนหนทาง จำต้องทำด้วยความระมัดระวังเพื่อป้องกันมิให้ผิวดินถูกน้ำกัดเซาะไปโดยง่าย

4) บรรเทาอุทกภัย การทำลายป่านอกจากจะทำให้เกิดการพังทลายของดิน ดังได้กล่าวมาแล้ว ยังทำให้ปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำลำธารเพิ่มขึ้นภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว และน้ำที่ไหลมาข่มขุ่นขึ้น เพราะเต็มไปด้วยกรวดทราย และดินตะกอนต่าง ๆ เมื่อไหลลงไปถึงลำน้ำก็ทำให้ระดับน้ำในลำน้ำนั้น ๆ สูงขึ้นอย่างรวดเร็วหากสันตลิ่งก็กลายเป็นอุทกภัย ทำลายเรือสวนไร่นา และบ้านเรือนสองฝั่งน้ำให้เสียหายได้ หิน กรวด ทราย และตะกอนที่น้ำพัดพามาจะกัดเซาะตลิ่งพัง หรือทำให้สายน้ำต้องเปลี่ยนทิศทางและทำให้ลำน้ำตื้นเขินอย่างรวดเร็ว เมื่อลำน้ำ

ดินเขินความจุยอมจะลดลง พอมีฝนตก และน้ำไหลป่าเพียงเล็กน้อย ก็ทำให้เกิดอุทกภัยขึ้นได้ง่าย และเกิดขึ้นบ่อยครั้งด้วย ฉะนั้นแม้จะมีฝนตกเท่ากัน ณ ที่ดินน้ำเดียวกันลำน้ำที่ป่าไม้ตอนต้นน้ำถูกทำลาย ย่อมมีโอกาสที่น้ำจะเอ่อล้นฝั่งได้ง่ายกว่าลำน้ำที่มีการรักษาป่าไม้บริเวณต้นน้ำไว้เป็นอย่างดี ตามเหตุผลดังที่ได้กล่าวมานี้ นอกจากการสร้างเขื่อน และอ่างกักเก็บน้ำเป็นระยะ ๆ ในลำน้ำต่าง ๆ เพื่อป้องกันอุทกภัยแล้ว ยังจะต้องมีการรักษา และปลูกสร้างป่าขึ้นใหม่ในตอนต้นของลำน้ำนั้น ๆ ด้วยเสมอ มิฉะนั้นแล้วการใช้ประโยชน์ของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ดังกล่าวจะไม่คุ้มค่าอย่างไรก็ตาม หากมีฝนตกหนักผิดปกติ และปริมาณน้ำฝนที่ตกมีมากเกินกว่าที่ป่าไม้จะรองรับ และดูดซับไว้ได้ ทำนองเดียวกับที่ฝนตกหนักจนเกินความจุของอ่างเก็บน้ำ อุทกภัยก็อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน ถึงแม้จะมีป่าอยู่ตอนต้นน้ำก็ตาม แต่ถึงกระนั้นป่าไม้ก็จะช่วยบรรเทาความรุนแรงของอุทกภัยให้เบาลงได้มาก และเกิดขึ้นชั่วระยะเวลาเพียงสั้น ๆ ไม่ยืนยาวเหมือนการไม่มีป่าไม้อยู่เลย

5) ทำให้น้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดปี น้ำที่มีประโยชน์นอกจากต้องมีคุณภาพดี มีปริมาณพอเหมาะแล้ว ยังจำเป็นจะต้องมีไหลอยู่ตลอดเวลาด้วยไม่ใช่มีเฉพาะฤดูฝนและขาดแคลนในฤดูแล้ง ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของป่าไม้ นอกจากจะป้องกัน และบรรเทาความรุนแรงของอุทกภัยแล้ว ก็คือการช่วยให้ลำห้วย ลำธารต่าง ๆ ได้มีน้ำไหลอยู่อย่างสม่ำเสมอตลอดปี ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเมื่อฝนตกลงมาในป่าไม้ น้ำฝนจะไม่ไหลลงสู่แม่น้ำลำธารเสียทั้งหมดโดยเร็ว แต่จะถูกกักไว้ใบบไม้ตามพื้นป่า และดินอันร่วนซุย ดูดซับเอาไว้ และค่อย ๆ ซึมลงดินสะสมไว้เป็นน้ำใต้ดิน แล้วค่อย ๆ ปลดปล่อยออกสู่ลำห้วย ลำธาร ทำให้ฤดูแล้งซึ่งไม่มีฝนตก แต่ลำธารต่างๆ ก็ยังคงมีน้ำไหลอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากพื้นดินใต้ป่าเป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติ ที่สะสมน้ำเอาไว้ในตอนฤดูฝน แล้วระบายออกในฤดูแล้งนั่นเอง ซึ่งต่างกับที่ดินที่ไม่มีป่าไม้หรือสิ่งปกคลุม โอกาสที่น้ำจะซึมลงดินมีน้อย น้ำส่วนใหญ่จะไหลไปตามผิวหน้าดินที่ไม่มีป่าไม้หรือสิ่งปกคลุม โอกาสที่น้ำซึมลงดินมีน้อย น้ำส่วนใหญ่จะไหลไปตามผิวหน้าดินทำให้เกิดน้ำหลาก น้ำท่วมในฤดูแล้ง จากผลการวิจัยในป่าต่างๆ ของสหรัฐอเมริกา ปรากฏว่าน้ำฝนที่ตกในป่ามีโอกาสไหลซึมลงไปในดินได้มากกว่าในที่โล่งแจ้ง ตั้งแต่ 2 ถึง 70 เท่า ทั้งนี้แล้วแต่ลักษณะของดิน และชนิดของป่าไม้ที่มีอยู่ ณ ที่นั้น และปริมาณของน้ำฝนที่ตกลงมารวมทั้งความลาดชันของพื้นที่ด้วย จากผลการวิจัยที่ลุ่มน้ำห้วยคอกม้าของคณะวนศาสตร์ ปรากฏว่าน้ำที่ไหลป่าไปตามหน้าดินของไร่ร้าง หรือป่าหญาคามิมากกว่าในป่าธรรมชาติกว่า 100 เปอร์เซ็นต์

6) เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ป่าไม้นอกจากจะให้ผลผลิต และประโยชน์ต่างๆ แก่มนุษย์แล้วยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์ใช้เป็นอาหาร เป็นเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ สัตว์ป่าบางชนิดมีประโยชน์ต่อการค้นคว้าทดลองทางวิทยาศาสตร์ การแพทย์ นกและแมลงบางชนิด มีประโยชน์ต่อมนุษย์ในการทำลายศัตรูพืช นอกจากนั้นยังช่วย

รักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ด้วย ซึ่งถ้าหากไม่มีป่าไม้สัตว์ป่าต่างๆ ดังกล่าวก็จะสูญพันธุ์ไป เพราะจะไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัย และปราศจากแหล่งหากิน ปัจจุบันมีผู้สนใจทำการศึกษาหาความรู้ เพื่อดูแลรักษาอยู่กับธรรมชาติ และศึกษาความเป็นอยู่ของสัตว์ป่ามากขึ้น ซึ่งถ้าหากรักษาป่าไม้ และ สัตว์ป่าไว้ให้ดี จะเป็นการหารายได้ให้แก่ประเทศได้อย่างหนึ่ง อีกทั้งเป็นการชักจูงนักทัศนาจรชาว ต่างประเทศให้นำเงินตราเข้ามาใช้สอยในบ้านเราอีกด้วย

7) เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น จัดทำเป็นอุทยานแห่งชาติ (national parks) วนอุทยาน (forest parks) และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในป่า (forest recreation areas) รวมทั้งที่วิเวก ห่างไกลผู้คน (wilderness areas) ความสำคัญของป่าไม้ในการที่จะใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของ ประชาชนนั้น นับวันแต่จะมีมากขึ้น และถือว่าเป็นประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ที่มีความสำคัญ ที่สุดอย่างหนึ่งในขณะนี้

3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3.1 ความหมายของการอนุรักษ์

เกษม จันทรแก้ว (2530) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซมปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะได้เอื้ออำนวยให้ คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกทางความหมายหนึ่งคือเป็นการ ใช้ ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต (using of immediate needs and saving for future use)

อุทิศ กุฎอินทร์ (2536) กล่าวว่า การอนุรักษ์เป็นการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่าง ชาญฉลาด เน้นที่การรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ดู หรือใช้ประโยชน์ด้วย ไม่มุ่งที่ประโยชน์สูงสุด การใช้ ต้องมีการทำลาย ต้องกำหนดไม่ให้เกินกว่าจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนการ ใช้ที่ไม่ทำลายจะต้องไม่ก่อผลกระทบจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เปลี่ยนรูปหรือเสื่อมโทรมลง

นิวัติ เรืองพานิช (2539) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่าง ชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลานานมากที่สุด ทั้งนี้ต้องสูญเสีย ทรัพยากร โดยเปลืองประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกัน

คำว่า "การอนุรักษ์" แม้จะเป็นคำที่ทราบมาเป็นเวลานานแล้วแต่ก็ยังมีบุคคลอีก จำนวนมากที่ยังขาดความรู้และความเข้าใจในระดับที่จะนำไปประยุกต์ใช้ เนื่องจากมีความสับสนใน การให้เหตุผลสำหรับการอนุรักษ์ได้อย่างเหมาะสม การคิดอย่างละเอียดถี่ถ้วน จะทำให้บุคคลเข้าใจได้ ว่า การอนุรักษ์ คือข้อเรียกร้องให้มีการรักษาทางเลือกสำหรับมวลมนุษยชาติ เพื่อเผชิญกับปัญหา

สิ่งแวดล้อมที่ยังไม่อาจล่วงรู้ได้ในอนาคตซึ่งการอนุรักษ์มิใช่เป็นเพียงการกระทำโดยอาศัยหลักการด้านมนุษยธรรมเท่านั้น หากแต่มุ่งถึงความอยู่รอดของมวลมนุษย์เป็นสำคัญ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2540)

3.2 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้

เกษม จันทรแก้ว (2540) ได้กำหนดหลักการให้ชัดเจน เพื่อนำไปสู่การสร้างมาตรการและสร้างแผนการอนุรักษ์ต่อไป สำหรับหลักการอนุรักษ์นั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การใช้แบบยั่งยืน โดยต้องมีแผนการใช้อย่างยั่งยืน (sustainable utilization) และวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากร พร้อมทั้งมีการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่จะใช้กับชนิดของทรัพยากร ปริมาณการเก็บเกี่ยว ช่วงเวลาที่จะนำมาใช้และกำจัด/บำบัดของเสียและมลพิษให้หมดไป หรือเหลือน้อยจนไม่มีพิษภัย

2. การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรเมื่อถูกนำมาใช้ย่อมเกิดความเสื่อมโทรม เพราะใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสมกับชนิดทรัพยากร ปริมาณการเก็บเกี่ยวมากเกินไป และไม่ถูกต้องตามกาลเวลาจำเป็นต้องทำการฟื้นฟูให้ดีเสียก่อน จนทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ตั้งตัวได้ จึงสามารถนำมาใช้ได้ในโอกาสต่อไป อาจใช้เวลาในการฟื้นฟู การกำจัดสารบำบัด หรือการทดแทนเป็นปี ๆ

3. การสงวนของหายาก ทรัพยากรที่มีการนำมาใช้มากเกินไป หรือมีการแปรสภาพเป็นสิ่งอื่นทำให้จำนวนลดลง/หายาก ถ้าปล่อยให้มีการใช้ อาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บไว้เพื่อเป็นแม่พันธุ์ในการผลิตให้มากขึ้น จนแน่ใจว่าได้ผลิตปริมาณมากพอแล้ว จึงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

นิวัติ เรืองพานิช (2546) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ทดแทนได้หรือรักษาไว้ได้ (replaceable and maintainable natural resource) ทั้งนี้เพราะป่าไม้สามารถขึ้นทดแทนได้โดยธรรมชาติ หรือการปลูกให้เกิดเป็นป่าไม้ขึ้นมาใหม่ได้ หากมีการจัดการอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ดังนี้

1. กำหนดบริเวณป่าไม้ที่จัดไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารให้แน่นอน แล้วจึงเข้าไปดำเนินการควบคุมป้องกันไม่ให้มีการทำลายป่ามากขึ้นจากที่เป็นอยู่

2. กำหนดขอบเขตที่เป็นแหล่งที่ทำกินของชาวเขา โดยการควบคุมไม่ให้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน และทำไร่เลื่อนลอย แล้วพยายามส่งเสริมช่วยเหลือให้ปลูกไม้ยืนต้น

3. ในบริเวณที่ถูกแผ้วถาง รกร้างว่างเปล่า หรือปราศจากพืชคลุมดินก็ควรปลูกสร้างสวนป่าหรือคลุมดินขึ้น เพื่อป้องกันการกัดเซาะของน้ำฝน ชนิดไม้ที่ปลูกควรเป็นไม้โตเร็ว มีการคายน้ำน้อย สามารถยึดดินและปกคลุมให้ดินมีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ

4. ป้องกันการเกิดไฟฟ้า ไฟป่าเป็นปัจจัยที่ทำลายแผนการปลูกสร้างสวนป่า และพืชคลุมดินอย่างร้ายแรงที่สุด จึงควรมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ที่หมั่นออกตรวจสอบดูแลไม่ให้เกิดไฟฟ้า หรือช่วยลดอัตราการเกิดไฟฟ้าให้น้อยลง
5. บริเวณภูมิประเทศที่มีความลาดชันมาก และดินมีสภาพที่ไม่คงทน ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอื่น นอกจากปลูกป่า หรือพืชคลุมดินเท่านั้น
6. บางพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยการก่อสร้างทางด้านวิศวกรรมเข้าช่วย ควบคู่กับการปลูกป่า เช่น อาจต้องทำการปรับพื้นที่ตามลาดเขา หรือสร้างฝายกั้นน้ำ (check dam) เพื่อกักเก็บน้ำ และตะกอนไม่ให้ไหลรุนแรงจนเป็นอันตรายต่อพื้นที่การเกษตรอื่น ๆ ที่อยู่ตอนล่าง
7. มีการป้องกันการพังทลายของดินตามริมฝั่งน้ำ และจากการทำถนน เพราะว่า การตกตะกอนในลำน้ำทั่วไป เกิดจากสาเหตุนี้มากกว่าการทำไร่เลื่อนลอยบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ
8. ให้การศึกษาอบรมและเผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐในทุกระดับให้ทราบถึงประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งวิธีการอนุรักษ์ ดิน น้ำ และป่าไม้

3.3 วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

กรมป่าไม้ (2533) กล่าวไว้ว่า วิธีการอนุรักษ์ (method of conservation) มีอยู่หลายวิธีการจะเลือกปฏิบัติแบบใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับพิจารณาว่า อย่างไรจะเหมาะสมและได้ประโยชน์มากกว่า หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

1. การถนอม (preservation) เป็นเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อพยายามรักษาทั้งปริมาณและคุณภาพให้ยังคงอยู่ต่อไปนานเท่านาน โดยการพยายามใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้
2. การบูรณะซ่อมแซม (improvement) เป็นการบูรณะซ่อมแซมทรัพยากรธรรมชาติ ที่ได้รับความเสียหายให้มีสภาพเหมือนเดิม หรือเทียบเท่าของเดิม เช่น บริเวณป่าไม้ที่ถูกทำลายผู้ที่เกี่ยวข้องก็ต้องหากกล้าไม้ หรือเมล็ดหว่านลงไป เพื่อให้พื้นที่ป่าแห่งนั้นกลับคืนสู่สภาพเป็นป่าถาวรขึ้นใหม่
3. การนำมาใช้ใหม่ (reuse) แทนที่จะเก็บไว้เฉย ๆ ให้เสื่อมราคาหรือสูญสิ้นคุณค่า เช่นนำถ่านน้ำมันไปทำความสะอาด และทำเป็นที่ใส่ขยะ หรือทำถังปลูกต้นไม้ หรือนำเอาเศษสังกะสีกระป๋อง เพื่อนำเข้าเตาหลอมใหม่ ก็จะกลายเป็นโลหะที่จะแปรสภาพใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้
4. การใช้สิ่งทดแทน (substitution) ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างสามารถนำมาใช้ทดแทนกันได้ เช่น ใช้กระเบื้องหลังคาแทนสังกะสี การใช้พลาสติกมาสร้างชิ้นส่วนรถยนต์ เช่น บังโคลน เป็นต้น

5. การค้นคิดประโยชน์ของเทียมขึ้นมาใหม่ (artificial) เช่น การผลิตยางเทียม ไหมเทียม เป็นต้น ขึ้นมาใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่แท้จริงที่กำลังจะหมดไป หรือลดน้อยลง

6. การสำรวจค้นหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม (exploration) เช่น การสำรวจค้นหาแหล่งน้ำมันในอ่าวไทย ทำให้ค้นพบก๊าซธรรมชาติเป็นจำนวนมาก พอที่จะลงทุนขุดมาใช้ได้

เกษม จันทรแก้ว (2547) ได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมี 8 วิธี ดังนี้

1. การใช้แบบยั่งยืน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทุกชนิด/ประเภทในโลกนี้ มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้นแต่การใช้นั้นต้องเป็นการใช้ที่ยั่งยืน หมายถึงการมีใช้ตลอดเวลาที่มนุษย์ต้องการ ในทางจัดการสิ่งแวดล้อมแล้ว การสร้างศักยภาพของสิ่งแวดล้อมให้สามารถมีใช้ได้ เช่น การกำหนดชนิด ปริมาณ สัดส่วน และการกระจายการใช้ที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้

2. การเก็บกัก หมายถึง เก็บทรัพยากร หรือสิ่งแวดล้อมที่มีเหลือใช้ (Surplus) เอาไว้ใช้ในคราวจำเป็นหรือเมื่อมีภาวะขาดแคลน บางกรณีอาจเก็บกักไว้เพื่อเป็นพันธุ์หรือสต็อก (Stock) เช่นการเก็บน้ำในอ่างเก็บน้ำ การถนอมอาหาร การสร้างสวนพันธุ์ไม้ การเก็บเมล็ดพันธุ์ การทำธนาคารเลือด ฯลฯ

3. การรักษา/ซ่อมแซม สิ่งแวดล้อมและ/หรือทรัพยากรต่าง ๆ มักมีปรากฏเสมอว่า สึกหรือเปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไป จำเป็นต้องมีการรักษาหรือซ่อมแซม เพื่อให้สิ่งแวดล้อมนั้นอยู่ในสภาวะปกติ ทั้งโครงสร้าง และการทำงาน/หน้าที่ ของตนเองและระบบ

4. การฟื้นฟู (Rehabilitation) หมายถึง ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมแล้ว ให้แปรสภาพเป็นปกติทั้งโครงสร้างและบทบาทซึ่งการดำเนินการนั้นอาจจะให้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ (การให้ด้วยตนเอง) หรือการใช้เทคโนโลยีช่วยให้เกิดการฟื้นฟู เช่น ป่าเสื่อมโทรม อาจทิ้งไว้ให้ฟื้นตัว แหล่งน้ำเสื่อมโทรมอาจขุดลอกตะกอนและ/หรือใช้เทคโนโลยีระบบบำบัดน้ำเสียเข้าช่วย เป็นต้น

5. การพัฒนา (Development) เป็นการดำเนินการที่อาศัยภาวะปกติเป็นฐาน แล้วใช้เทคโนโลยีช่วยให้เกิดการดำเนินงานของสิ่งแวดล้อม (โครงสร้าง) และ/หรือของทั้งระบบดีกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ outputs ที่ดีกว่า/มากกว่าปกติ

6. การป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและบทบาทของโครงสร้างทั้งระบบเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ถ้าโครงสร้างเปลี่ยนแปลงทางลบแล้ว ย่อมทำให้การทำงานของระบบเปลี่ยนไปด้วย อนึ่งการป้องกันนี้ต้องทำทั้งสองลักษณะ การป้องกันคือป้องกันก่อนมีการทำลาย (prevention) จำเป็นต้องดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ และการป้องกันภัยที่เกิดซ้ำซาก (Protection) ก็ต้องหาทางยุติทั้งสองลักษณะการป้องกันต้องอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งสิ้น

7. การสงวน (Preservation) เป็นสิ่งที่กระทำแน่ชัดว่ามีการสูญเสียแบบสมบูรณ์จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม การสงวนจะเน้น “ประเภท” ของสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก แต่ไม่ได้เน้น “พื้นที่” เป็นสำคัญ บางกรณีอาจสงวนทั้ง “ประเภท” และ “พื้นที่” ก็ได้ ตัวอย่างของการสงวน เช่น สัตว์ป่าสงวน การสงวนโบราณวัตถุ การสงวนอาชีพ การสงวนพันธุ์ไม้ ฯลฯ

8. การแบ่งเขต (Zoning) เป็นการกำหนดพื้นที่ที่สงวนเอาไว้เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น ป่าสงวน เมืองควบคุมมลพิษ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตอุทยานแห่งชาติ ฯลฯ การแบ่งเขตนี้เป็นมาตรการหนึ่งที่นิยมใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม การดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นเพราะว่าการสงวนแต่ละชนิดประเภท (สิ่งแวดล้อม) อาจไม่ให้อรรถประโยชน์มากนัก หรือมีความต้องการให้พื้นที่ตรงนั้นเพื่อกิจกรรมเฉพาะดังกล่าว เป็นต้น

วิธีการทางอนุรักษ์ทั้ง 8 วิธีที่กล่าวนี้อาจถูกนำมาใช้เพียงหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งหรือทุก ๆ ตัวในการนำไปสู่การวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาและเหตุของปัญหา สิ่งแวดล้อมที่จะเข้าไปจัดการเป็นสำคัญ ที่สำคัญยิ่งก็คือวิธีอนุรักษ์จะเป็นเครื่องชี้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืนร่วมกับกิจกรรมการจัดการและกระบวนการดำเนินการดังสมการข้างล่าง

$$\text{ความยั่งยืน} = \text{วิธีอนุรักษ์} + \text{กิจกรรม} + \text{กระบวนการ}$$

$$\text{Sustainability} = \text{Convocation Method} + \text{Working Activity} + \text{Processing}$$

4. ป่าชุมชน

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

ป่าชุมชนเป็นการจัดการป่าไม้ที่เน้นถึงกลุ่มบุคคลที่ได้รับประโยชน์จากป่า เป็นการเน้นที่พื้นที่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะความร่วมมือร่วมใจของผู้ที่ได้รับประโยชน์ ซึ่ง โกลด์ แพรกทอง และจินตนา อมรสงวนสิน (2535) ได้กล่าวว่า ป่าชุมชน ได้มีแนวความคิดพื้นฐานอยู่ 4 ประการ คือ

1. แนวความคิดด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้ยอมรับว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (Ecosystem) ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ และสิ่งมีชีวิต ซึ่งประกอบเป็นระบบนิเวศอยู่ภายใต้การโยงโยงของระบบเชื่อมต่างๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศมนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในระบบนิเวศ

2. แนวความคิดของการพัฒนาชนบท ซึ่งมองเห็นว่า กิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนให้สามารถยืนอยู่ได้เนื่องจากแหล่งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่างๆ กิจกรรมของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบท สมควรที่จะถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งกับกิจกรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาเพื่อให้ชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

3. แนวความคิดของการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่าไม้ จากที่ดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐให้เป็นการร่วมกันกำกับบริหารจัดการและดูแลรักษาป่าไม้โดยประชาชนให้สามารถอำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อชุมชนที่อยู่อาศัยใกล้พื้นที่ป่าได้โดยตรง

4. แนวความคิดทางด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ออกงายได้สามารถที่จะได้รับการจัดการให้มีผลประโยชน์ต่อเนื่องสม่ำเสมออย่างยั่งยืน (Sustainable Yield) ภายใต้การจัดการที่เหมาะสม

เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) ได้สรุปเงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนไว้ 8 ประการ คือ

1. มีความเป็นชุมชนสูง กล่าวคือ นอกจากชุมชนที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยร่วมกันแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนอย่างแนบแน่น สำนึกความเป็นชุมชนอาจสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือ และปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีกรรมเช่นผีปู่ตา เป็นต้น

2. มีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ หรือยังมีสภาพเพียงพอที่จะฟื้นคืนกลับสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับผลผลิตในภาคเกษตร ดังนั้น ลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่มีจิตสำนึกในการรักษาป่าจะต้องมีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตในภาคเกษตรของชุมชนอยู่

3. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมีพื้นฐานมาจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า เพื่อการเกษตรและการใช้ผลผลิตจากป่าในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นแหล่งอาหาร ไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน เชื้อเพลิงและของป่าอื่น ๆ เป็นต้น

4. มีจิตสำนึกในการรักษาป่าที่มีความเข้มข้นและความลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงอุดมการณ์ความเชื่อ และการพิทักษ์สิทธิชุมชน และสิทธิธรรมชาติการเป็นมนุษย์ มิให้ถูกก้าวล่วงรุกราล้าจากบุคคลภายนอก จิตสำนึกในการรักษาป่า อาจเกิดขึ้นจากเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ มากมาย เช่น เกิดจากประเพณีความเชื่อ และการผลิตซ้ำของ อุดมการณ์สืบต่อกันมา เกิดความจำเป็นในการป้องกันรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน เกิดจาก ปัญหาภัยแล้งหรือเกิดจากการต่อต้าน การรุกรานจากภายนอกในการแย่งชิงทรัพยากร เช่น การ ต่อต้าน โครงการของรัฐ การต่อต้านสัมปทานป่าไม้ การต่อต้านธุรกิจเอกชน การแย่งชิงทรัพยากร กับชุมชนใกล้เคียง เป็นต้น

5. ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำทางธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการที่มีความเข้มแข็งและมี ภูมิปัญญาสูง เพราะผู้นำนอกจากจะสามารถควบคุมและรักษากฎระเบียบต่างๆ ของชุมชนได้แล้ว ยัง ต้องสามารถปรับใช้ภูมิปัญญาและจารีตประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ยิ่งกว่านั้นคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของผู้นำชุมชน คือ การทำงานบน พื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก

6. มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน อาจเป็นองค์กรตามประเพณี หรือองค์กรทางการ ที่รัฐจัดตั้งขึ้น โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมตาม เงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในด้านระบบนิเวศ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของ แต่ละท้องถิ่น การทำงานขององค์กรชาวบ้านมักวางอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิมจารีต ประเพณีและประสบการณ์ที่สะสมสืบต่อกันมา

7. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่า ทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วม ของชุมชน ชุมชนบ้านป่าไม้ในอดีตมีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่า ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งหมดเป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชน และชุมชนมีสิทธิในการดูแลจัดการออกกฎเกณฑ์เพื่อควบคุม การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

8. มีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ในระบบการจัดการทรัพยากร ของชุมชนนั้น ประกอบด้วย หลักการจัดการ วิธีการจัดการ และรูปแบบของการจัดการ หลักการ จัดการทรัพยากรชุมชนอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับจารีตประเพณี สิทธิชุมชน การคำนึงถึง ผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมในสังคม ความยั่งยืนของระบบการผลิต และ ความสมดุลของระบบนิเวศ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

4.2 ความหมายของป่าชุมชน

ป่าชุมชนมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Community Forest หรือ Social Forest ได้มีนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ป่าชุมชน คือ ป่าซึ่งชุมชน กลุ่มประชาชน หรือสถาบันในชุมชนนั้นได้ร่วมกันรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชน และในความหมายเฉพาะก็คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำองค์ประกอบของความต้องการของประชาชนและประชาชนผู้รับผลประโยชน์เข้าร่วมในชุมชนนั้น

(ส่วนป่าชุมชน 2541) ส่วนรูปแบบของป่าชุมชนนั้น ส่วนป่าชุมชน ได้กำหนดรูปแบบของ ป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชนไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์

เป็นรูปแบบการดำเนินงานของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอื่น ๆ การป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นป่าธรรมชาติและในบางพื้นที่ พบว่าเป็นป่าปลูก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งชับน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและการเกษตรกรรมเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจหรือประกอบพิธีกรรมตามเพื่ความเชื่อแหล่งนันทนาการ และบางครั้งยังมีการใช้ประโยชน์ในลักษณะผลพลอยได้ คือเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติสมุนไพรของป่า ไม้พื้และเพื่อใช้สอย ลักษณะของป่าชุมชนแบบอนุรักษ์นี้ได้แก่ ป่าชับน้ำ ป่าไร่ปลายนา ป่าปู้ตา ป่าชั้ วดป่า ป่าอภัยทาน ป่าโรงเรียนและป่าในเมือง

รูปแบบป่าที่ 2 ป่าชุมชนเศรษฐกิจ

เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ในรูปของผลผลิตจากต้นไม้และของป่า ส่วนใหญ่เป็นป่าปลูกในบางครั้งพบว่าเป็นป่าธรรมชาติ โดยวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน เป็นแหล่งใช้สอยของชุมชน เช่นเก็บอาหารของป่าสมุนไพร ไม้พื้ และไม้ใช้สอย ลักษณะของป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ ได้แก่ ป่าใช้สอยชุมชน และป่าเศรษฐกิจชุมชน

รูปแบบป่าที่ 3 ป่าชุมชนแบบอนกประสงค์

เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไป มีทั้งป่าธรรมชาติและป่าปลูก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชน ทั้งในรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2 ควบคู่กันไป

อานวย คอวนิช (2532) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชนว่า เป็นป่าไม้ธรรมชาติหรือป่าที่ประชาชนได้ร่วมมือกันจัดทำเพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้นได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งความหมายดังกล่าวเป็นแนวทางพัฒนาป่าไม้เข้ากับหลักเกณฑ์ของวนศาสตร์ชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนมีการพัฒนาป่าไม้ โดยเป็นความต้องการร่วมในกิจกรรมนั้นและความสำนึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของมีความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่เขาร่วมกันสร้างขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่มุ่งแก้ไขปัญหาคาขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้ชุมชน

โกมล แพรกทอง (2536) ได้กล่าวถึงป่าชุมชนว่าเป็นรูปแบบการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึ่งพาป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าไม้นั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสันธิฐิตา กาญจนพันธุ์ (2536) อธิบายป่าชุมชนไว้ว่า ป่าชุมชน คือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากรต่างๆ ที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทอยู่ในป่าหรือใกล้ป่าไม้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์ การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน นั้นหมายถึงกลุ่มองค์กรในท้องถิ่นเหล่านี้สามารถดูแลรักษาป่าชุมชนไว้ได้เพราะความอยู่รอดของชุมชนจะขึ้นอยู่กับป่า พวกเขาจึงมองเห็นความสำคัญที่จะดูแลรักษาป่าเพื่อเป็นแหล่งซับน้ำ อาหาร ยาสมุนไพร และอื่นๆ ในทางตรงข้ามชุมชนจะไม่รักษาป่าถ้าหากเขาไม่ได้เป็นเจ้าของ หรือไม่ได้รับประโยชน์

โกมล แพรกทอง (2537) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชน คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการที่พึ่งพาป่าของประชาชน มาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าไม้นั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่อง

สมหญิง สุนทรวงษ์ (2557) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชนไว้ว่า เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จัดการ พื้นที่ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น จึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข

จิตติพงษ์ ศาสตร์แก้ว (2560) ป่าชุมชน คือ รูปแบบหนึ่งของการจัดการป่าไม้ ที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ในการดูแลรักษา ใช้ประโยชน์จากป่าภายใต้กฎเกณฑ์ กติกา ที่ชุมชนนั้นๆ กำหนดขึ้น และมีการสนับสนุนจากภาครัฐ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนและความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้

4.3 หลักการของป่าชุมชน

เพิ่มศักดิ์ มกรกริรมย์ (2543) ได้กล่าวว่า ป่าชุมชนมีหลักการสำคัญคือ ให้ความสำคัญกับคนและกลุ่มองค์กรในชุมชนที่ใกล้ชิดกับทรัพยากร ได้มีสิทธิอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ในการคุ้มครองและจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยมีกลไกทางสังคมช่วยกันตรวจสอบและมีกฎหมายคุ้มครอง ป่าชุมชนจึงเกิดขึ้นได้ทุกแห่งที่ชุมชนต้องการแม้กระทั่งชุมชนในเมืองหากยังไม่มีป่าเพราะอาจเป็นชุมชนตั้งใหม่หรือไม่มีที่ดินก็ควรช่วยสนับสนุนให้สร้างป่า เช่น หาที่ดินให้จัดพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง หรือให้ทำป่าชุมชนสำเร็จ เพื่อเป็นการช่วยคุ้มครองสิทธิของชุมชน ควรสนับสนุนเครือข่ายองค์กรจัดการป่าชุมชนขึ้นหลาย ๆ ระดับ เช่น ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติ เพื่อประสานความร่วมมือและสร้างกลยุทธ์และมาตรการทางนโยบายและกฎหมาย

4.4 องค์ประกอบของป่าชุมชน

จากแนวความคิดและความหมายของป่าชุมชน โกมล แพรกทอง และจินตนา อมรสงวนสิน (2535) ได้จำแนกองค์ประกอบของป่าชุมชนไว้ 3 ประการ ประกอบด้วย

1. ที่ดิน หมายถึง ที่ดินป่าไม้หรือที่ดินที่สามารถนำมาดำเนินการงานป่าชุมชน
2. ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้มีความสามารถและบทบาทสูงในการนำไปสู่การพัฒนาป่าชุมชน องค์กรประชาชน เป็นผู้สืบเนื่องแนวความคิดป่าชุมชนให้ได้รับการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน
3. การจัดการ ได้แก่ กิจกรรมในการทำให้ป่าชุมชนเกิดความมั่นคงและยั่งยืนถาวรเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4.5 การจัดการป่าชุมชน

ส่วนป่าชุมชน (2541) ได้แบ่งรูปแบบขององค์กรที่ดำเนินงานป่าชุมชนเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. องค์กรที่เป็นทางการเช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)
2. องค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่น องค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำ องค์กรเหมืองฝาย ภาคเหนือ ชุมชนชายฝั่งทะเล ชุมชนพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต

แนวทางการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ โดยสันตะสมบัติ (Santasombat, 1992) สรุปได้ว่า

1. ต้องมีการพัฒนาองค์กรท้องถิ่น
2. การเพิ่มผลผลิตต่างๆ ที่มีความยั่งยืน
3. มีการอนุรักษ์และมีการปลูกฟื้นฟูสภาพป่า
4. การสร้างเครือข่ายตลอดจนการให้การศึกษาและฝึกอบรมต่างๆ

4.6 คุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชน

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่เอื้อประโยชน์อย่างมากมาทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่หากการจัดการป่าไม้เป็นไปอย่างไม่เหมาะสมก็จะทำให้เสื่อมโทรมและการกระจายผลประโยชน์เป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง อันทำให้การบริหารทรัพยากรป่าไม้ไม่สามารถที่จะส่งเสริมการพัฒนาประเทศได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทที่ประกอบด้วยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และยังมีฐานะยากจนอยู่แนวทางป่าชุมชนเป็นกิจกรรมทางด้านป่าไม้ที่ถูกนำมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาชนบทแนวทางใหม่ให้บรรลุมากขึ้น

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2532) ได้กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชุมชนมี 2 ประการ ควบคู่กัน ได้แก่ ประการแรก เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบททำได้ดีขึ้น เช่น ใช้เชื้อเพลิงที่เป็นฟืนและถ่าน ผลผลิตอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตให้อาหาร รวมทั้งรักษาสภาพแวดล้อม ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพเกษตร ให้ต้นไม้และผลผลิตจากป่าเสริมรายได้แก่ครอบครัว และประการที่สอง เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เหลือ อยู่เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดี ประชาชนได้มีป่าไม้เพื่อใช้สอยเองและสร้างจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์ที่ถูกต้องแก่ประชาชน

โกมล แพรกทอง (2536) ได้กล่าวว่าผลที่ได้รับจากป่าชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวความคิด 4 ประการ ได้แก่

1. ทางด้านนิเวศวิทยา คือ การรักษาสมดุลของระบบนิเวศ
2. การพัฒนาชนบท ได้แก่ การที่ป่าชุมชนสามารถอำนวยประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชน
3. การกระจายอำนาจ คือ การให้ประชาชนเป็นผู้ดูแลรักษาป่าเอง ทำให้เกิดความร่วมมือ และตรงกับความต้องการของประชาชน
4. การใช้ประโยชน์ คือ การที่ป่าชุมชนสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ด้านต่างๆ ได้อย่างอเนกประสงค์

ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้ (2541) ได้แยกประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับการดูแล และจัดการป่าชุมชน 4 ประการคือ

1. ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์น้ำ ดิน สมดุลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แก่ เป็นแหล่งกักเก็บน้ำจืดธรรมชาติสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งรักษาสถานะแวดล้อม เป็นแหล่งพืชสมุนไพร และเป็นแหล่งกำเนิดวัตถุดิบของการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ ตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ

2. ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติสำหรับบริโภคในชีวิตประจำวัน เพื่อที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า แมลงต่างๆ และเป็นรายได้เสริมของชาวบ้านในชุมชน

3. ประโยชน์จากเนื้อไม้ ได้แก่ เป็นแหล่งไม้เชื้อเพลิงใช้หุงต้มในครัวเรือน เป็นแหล่งไม้ใช้สอยต่างๆ ของชุมชนและเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน

4. ประโยชน์ที่ให้แก่อสังคัม ประโยชน์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ประโยชน์เพื่อการเรียนรู้ด้านการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และประโยชน์ในการสร้างพลังชุมชนจากการร่วมมือเพื่อจัดการป่าชุมชนก่อให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชน

4.7. กิจกรรมป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง (2536) ได้ให้ความหมายป่าชุมชนไว้ว่าเป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่า และให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื้ออย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ (2535) ได้กล่าวถึงป่าชุมชนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการพึงพิงทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในด้านเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ยารักษาโรค การรักษาต้นน้ำลำธาร การนำไม้มาใช้สอย และความเชื่อต่างๆ ซึ่งใช้ในการจัดการป่าชุมชน จึงเป็นการรวมกิจกรรมด้านป่าไม้ที่ท้องถิ่นมีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการฟื้นฟูและการพัฒนาสภาพป่ารวมถึงการแปรรูปผลผลิตจากป่า โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของราษฎร โดยส่วนรวมในชุมชน ดังนั้น เมื่อพูดถึงการจัดการป่าในชุมชนจึงมักจะมองไปที่พื้นที่สาธารณะสมบัติ (Common Property) ของชุมชนเป็นสำคัญ นั่นคือการให้บทบาทขององค์กรท้องถิ่นในเรื่องการจัดการป่าชุมชน โดยมีบทบาทสำคัญ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในการป้องกันดูแลรักษา
2. บทบาทในการประสานผลประโยชน์ในระหว่างกลุ่ม
3. บทบาทในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

โฉมด แพรกทอง (2536) ได้จำแนกป่าชุมชนออกตามประเภทของกิจกรรมโดยอาศัยสภาพภูมิประเทศ และเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ได้ 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เพื่อการใช้สอยและยังชีพของชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตไม้ เช่น ไม้พินอาหารและผลผลิตจากป่า อาจเป็นป่าธรรมชาติหรือป่าปลูกก็ได้

ประเภทที่ 2 ป่าตามความเชื่อและวัฒนธรรมของป่าชุมชน ส่วนมากมักจะเป็นผืนป่าเล็กๆ อยู่ใกล้หมู่บ้านเช่น ป่าคอนปู่ตา วัดป่า ป่าอภัยทาน

ประเภทที่ 3 ป่าเพื่อเป็นแหล่งชับน้ำของชุมชน เป็นป่าที่อยู่บริเวณของป่าต้นน้ำลำธาร สำหรับไว้เก็บรักษาน้ำให้ชุมชนได้ใช้อุปโภคบริโภค

ประเภทที่ 4 เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม และเป็นแหล่งพันธุกรรม เป็นป่าธรรมชาติที่ชุมชนช่วยรักษาดูแล หรือปลูกสร้างขึ้นใหม่ เช่น ป่าโรงเรียน สวนรุกขชาติ สวนป่าสมุนไพร

5. ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่ศึกษา

5.1 ข้อมูลทั่วไปพื้นที่ที่ศึกษา

5.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

พื้นที่ศึกษา ชุมชนหมู่บ้านส้อ หมู่ที่ 9 และหมู่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอยางชุมน้อย เป็นระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านน้ำมิด หมู่ที่ 14 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านหนองผุก หมู่ที่ 10 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ พื้นที่ทำกินและเขตป่าห้วยส้อ

5.1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ในสมัยอดีตหมู่บ้านส้อ ได้ขึ้นอยู่กับปกครองของอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ ต่อมาในปีพ.ศ. 2514 สืบเนื่องมาจากการเพิ่มของจำนวนประชากร พื้นที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จึงมีการขยายหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตก โดยได้รับการแต่งตั้งจากราชการชื่อว่า “บ้านเด่นพัฒนา” เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2518 หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2522 ได้แบ่งแยกการปกครองบ้านส้อ ออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านส้อ หมู่ที่ 9 และบ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร อาศัยน้ำจากลำห้วยส้อหล่อเลี้ยงชีวิต ประชาชนของทั้ง 2 หมู่บ้าน ใช้พื้นที่ทำกินร่วมกันไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ มีความผูกพันกันทางเครือญาติ การแต่งงาน ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และวัฒนธรรม

5.2 ข้อมูลทั่วไปของป่าห้วยส้อ

เขตป่าห้วยส้อ หมายถึง เขตที่ถูกแบ่งโดยธรรมชาติโดยอาศัยสันปันน้ำ เป็นแนวเขตหรือพื้นที่ทางน้ำฝนไหลลงสู่ลำห้วยส้อหรือพื้นที่ใดๆ ที่กลุ่มรักษาน้ำส้อกำหนดเป็นเขตป่าห้วยส้อ

ห้วยส้อ หมายถึง ลำห้วยส้อหรือห้วยแยกใด ๆ ที่น้ำไหลลงห้วยส้อ หรือห้วยมัน ห้วยหมื่น หรือห้วยมันในแผนที่ทางราชการ

ป่าห้วยส้อ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติน้ำยาวและป่าน้ำสวด เป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ สภาพป่าบริเวณแหล่งต้นน้ำเป็นป่าดิบเขาค่อนข้างสมบูรณ์ และสภาพป่าบริเวณยอดเขาและเนินเขา ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ลักษณะเป็นป่าโปร่ง ค่อนข้างแห้งแล้ง มีต้นไม้ขึ้นห่างอยู่กระจัดกระจายตามยอดเขา เนื้อที่ประมาณ 14 ตารางกิโลเมตร มีเขตติดต่อปรากฏดังนี้

ทิศเหนือ สันปันน้ำห้วยส้อ-น้ำมีด

ทิศใต้ สันปันน้ำห้วยส้อ-น้ำหุย

ทิศตะวันออก พื้นที่ทำกินของบ้านส้อ หมู่ที่ 9 บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 และบ้านหนองผุก หมู่ที่ 10 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

ทิศตะวันตก สันปันน้ำห้วยส้อ-น้ำหุย และเขตอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

5.3 กลุ่มรักษาน้ำส้อ

กลุ่มรักษาน้ำส้อ เกิดจากการนำของนายสนอง ลำทา ผู้ใหญ่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 นายสมาน ชนะศรี ผู้ใหญ่บ้านส้อ หมู่ที่ 9 และนายสังวุฒิ เมธิเสริมสกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านส้อเด่นพัฒนา ในขณะนั้น ได้มองเห็นปัญหาการใช้พื้นที่ป่าห้วยส้อ จึงจัดตั้งกลุ่มขึ้นร่วมกันในการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในป่าห้วยส้อ ทั้งนี้ได้ดำเนินกิจกรรมโดยอาศัยกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษาน้ำส้อ พ.ศ. 2543 และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

1.1 สร้างแนวกันไฟใหม่ป่าทุกปี

1.2 ตรวจป่าและการเฝ้าระวัง โดยคณะกรรมการกลุ่ม กรรมการฝ่ายพิทักษ์ป่า กรรมการหมู่บ้านตามการปกครองท้องที่ ราษฎรเจ้าของสัตว์เลี้ยง และราษฎรผู้หาของป่า

1.3 สร้างและปรับปรุงแนวเขตติดต่อรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์

2. การบริหารจัดการทรัพยากรจากป่าห้วยส้อ
    - 2.1 การจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรให้มีเพียงพอตลอดปี
    - 2.2 การจัดสรรรายได้จากการตกปลาอ่างเก็บน้ำส้อ
    - 2.3 การเลี้ยงวัวในพื้นที่
  3. การปลูกฝังวัฒนธรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
    - 3.1 จัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำส้อเพื่อสืบทอดกิจกรรม
    - 3.2 สร้างเครือข่ายและหรือเข้าร่วมเครือข่ายองค์กรอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน
  4. การศึกษาเรียนรู้
    - 4.1 เป็นแหล่งเรียนรู้ห้องเรียนธรรมชาติสำหรับเด็กนักเรียน
    - 4.2 เป็นแหล่งข้อมูลด้านการศึกษาวิจัยทางชีวภาพ
    - 4.3 เป็นแหล่งศึกษาดูงานให้แก่องค์กรอื่น
  5. การพัฒนาองค์กรกลุ่มรักษ์น้ำส้อ
    - 5.1 ประชุม อบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน
    - 5.2 ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
    - 5.3 ฝึกอบรม/จัดตั้งกลุ่มองค์กรเพิ่มขึ้น
  6. การกำกับติดตามประเมินผล
    - 6.1 ด้านการอนุรักษ์ใช้วิธีการรายงานผล
    - 6.2 ด้านบริหารจัดการ ใช้การบังคับให้เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษ์น้ำส้อ พ.ศ. 2543
    - 6.3 ด้านอื่น ๆ ใช้การประชาสัมพันธ์ และการประสานงาน
- การใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ป่าห้วยส้อ กลุ่มรักษ์น้ำส้อ มีเป้าหมายและได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าห้วยส้อ ที่สำคัญคือ
1. ใช้น้ำจากลำห้วยส้อเพื่อการเกษตร
  2. เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์สำหรับชุมชน
  3. เป็นป่าใช้สอยสำหรับชุมชน เป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรของคนและสัตว์
  4. เป็นแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับเยาวชนวัยเรียน

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้ทำการตรวจเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประกอบการศึกษาและเทียบเคียงสำหรับการศึกษาครั้งนี้ไว้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ (2536, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชนในโครงการขององค์กรพัฒนาชุมชน ศึกษากรณีโครงการป่าชุมชนที่ส่งเสริมโดยศูนย์พัฒนาหมู่บ้านชนบทผสมผสานบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนหรือการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มีหน่วยงานภายนอกเข้าร่วมประสาน ให้ความรู้การฝึกอบรม และเสนอแนะแนวทางร่วมกับชุมชน

กษิณา หลิมสวัสดิ์ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการพึ่งพิงป่าชุมชนโคกสะอาด ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การรับรู้ข่าวสารและความคาดหวังผลประโยชน์ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพิงป่าชุมชนโคกสะอาด ได้แก่ อายุ จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพ และรายได้

สมหมาย เลิศนา (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษา ป่าชุมชนโคกขามป้อม ตำบลแคนเหนือ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น โดยการสัมภาษณ์และสำรวจสภาพป่าชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน พบว่า ประชาชนได้เข้าร่วมเกือบทุกครั้งที่จัดการป่าชุมชน การดำเนินการจัดการป่าชุมชนการติดตามและประเมินผลการจัดการป่าชุมชน ส่วนกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนเข้าร่วมเป็นบางครั้ง ปัญหาอุปสรรคจากการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน พบว่าประชาชนประสบปัญหาอุปสรรคในระดับมาก คือ ขาดการสนับสนุนด้านความรู้ การแนะนำ วัสดุเครื่องมือ เงินทุน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ชวลิต ศิลาเกษ (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความร่วมมือของภาครัฐ องค์กรชุมชนและชุมชน ในกระบวนการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าชุมชนดงใหญ่บ้านวังอ้อ-วังถ้ำ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ความร่วมมืออยู่ในระดับดีถึงปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ความร่วมมือในระดับดีมี 9 ด้านคือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชนการรับข้อมูลข่าวสาร การพัฒนาความรู้ การจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร การบริหารขององค์กรชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาเครือข่าย การได้รับการสนับสนุน และการถ่ายทอดความรู้ ส่วนความร่วมมือในระดับปานกลาง มีจำนวน 2 ด้านคือ การร่วมจัดทำแผนการ

จัดการป่าชุมชนและติดตามประเมินผล ส่วนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานภาครัฐ องค์กรชุมชน และการติดตามประเมินผลป่าชุมชนนั้น พบว่า ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้าร่วมกิจกรรมจัดการป่าชุมชนเป็นบางครั้งและขาดการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้นไม่สามารถประสานงานกับเจ้าหน้าที่ได้ในทันที ส่วนปัญหา อุปสรรคของชุมชนนั้น ชุมชนไม่เข้าใจขั้นตอนที่จำเป็นในการจัดการป่าชุมชน ขาดความรู้ในเรื่องการจัดตั้งกองทุนป่าชุมชน และแนวทางการบริหารกองทุนป่าชุมชน

สมศักดิ์ สมานไทย (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชน ตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่า ส่วนใหญ่ราษฎรมีความพึงพอใจ โดยยอมรับเกี่ยวกับระเบียบ ข้อบังคับและกฎเกณฑ์ในการจัดการป่าชุมชนระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ราษฎรมีส่วนร่วมทั้งในด้านการประชุมวางแผนด้านการปฏิบัติงานและการติดตามผลการดำเนินงาน ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ ระดับการเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม ระดับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ระดับความพึงพอใจที่ได้รับประโยชน์จากป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

พิบูลย์ สายแสง (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ด้านการวางแผนและด้านการจัดองค์การอยู่ในระดับมาก ด้านการบังคับบัญชาและด้านการประสานงานอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการควบคุมอยู่ในระดับน้อย และพบว่ามีความคิดเห็นแตกต่างกันโดยภาพรวมทั้ง 5 ด้าน ปัจจัยที่มีอิทธิพล ได้แก่ การจัดเวทีประชาคม การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชน การกำหนดพื้นที่จัดการป่าชุมชน ความพร้อมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน บทบาทภารกิจของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกบำรุงการดูแลรักษาป่าชุมชนและการป้องกัน อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน

กิตติศักดิ์ แก้ววารี (2553). ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนบ้านเขาราวเทียนทองมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท ได้แก่ สถานภาพทางสังคม และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยหลัก ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ เพศ อายุ การเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนและผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากป่าชุมชน

พันธุ์พงษ์ คงเดชศักดิ์ (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเมื่อ แยกเป็นรายด้าน พบว่าการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติมีส่วนร่วมในระดับมากเป็นอันดับแรก รองลงมาด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มีส่วนร่วมในระดับน้อย ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลมีส่วนร่วมในระดับน้อย และด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมีส่วนร่วม ในระดับน้อย

อภิชาติ ภัทรธรรม และ สุรศักดิ์ อนุสรณ์ (2553) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวเขาในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำสวด อำเภอกู่ซำ จังหวัดน่าน ผลการศึกษา พบว่า ชาวเขาที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่เป็นเผ่าพันธุ์ม้ง ระดับการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำสวดอยู่ในระดับสูง เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำสวดแห่งนี้แตกต่างกันไปตาม เผ่าพันธุ์ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและขนาดพื้นที่ถือครอง

จิตติพงษ์ ศาสตร์แก้ว (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ระดับความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าอยู่ในระดับมาก เป็นเพราะว่าประชาชนในชนบทให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านที่มีความสนใจในการจัดการป่าชุมชนและมีตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งตำแหน่งหน้าที่ดังกล่าวเป็นงานที่ไม่มีค่าตอบแทนเป็นงานอาสาสมัคร โดยชาวบ้านสมัครใจเข้ามาทำหน้าที่ด้วยจิตอาสา ที่ปรารถนาให้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ต่อไปถึงรุ่นลูกหลาน โดยการมีส่วนร่วมที่มีมากที่สุด ได้แก่ ด้านการแสดงความคิดเห็นและรับรู้ข้อมูล และในแต่ละด้านอยู่ในระดับมากเช่นกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาการพัฒนาร่วมกันของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 1 ศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชน ข้อที่ 3 ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชน และข้อที่ 4 ศึกษาข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาร่วมกันของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

1.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) การกำหนดประชากร เป้าหมายของการศึกษานี้ได้กำหนดประชากรไว้ คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องที่หมู่บ้านส้อ หมู่ 9 และบ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน 360 ครัวเรือน

2) การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ใช้การคำนวณหาขนาดของตัวอย่างที่เหมาะสมจากจำนวนครัวเรือนของประชากรทั้ง 2 หมู่บ้าน โดยใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1973) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

กำหนดให้ n = จำนวนครัวเรือนประชากรตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง (กำหนดให้เท่ากับ 0.05)

N = จำนวนครัวเรือนของประชากรทั้งหมดของ 2 หมู่บ้าน (360

ครัวเรือน)

จากการคำนวณโดยใช้สูตรข้างต้น ปรากฏว่าได้จำนวนครัวเรือนของประชากรตัวอย่างสำหรับการศึกษานี้ 189.47 ครัวเรือน หรือเท่ากับ 190 ครัวเรือน และสำหรับการศึกษานี้มีจำนวนหมู่บ้านเป้าหมายรวมจำนวน 2 หมู่บ้าน ดังนั้น การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต้องเก็บข้อมูลแต่ละหมู่บ้านตามสัดส่วนที่เหมาะสม ซึ่งสามารถคำนวณโดยใช้สูตรของสุงงกษ จามิกร (2526) ดังต่อไปนี้

$$n_i = n \frac{N_i}{N}$$

กำหนดให้ n_i = จำนวนครัวเรือนประชากรตัวอย่างของหมู่บ้าน i

n = จำนวนครัวเรือนประชากรตัวอย่างที่ต้องการทั้งหมด (190 ครัวเรือน)

N_i = จำนวนครัวเรือนประชากรทั้งหมดของหมู่บ้าน i

N = จำนวนครัวเรือนของประชากรทั้งหมดของ 2 หมู่บ้าน (360

ครัวเรือน)

i = หมู่บ้านที่ 1 และหมู่บ้าน 2

ทั้งนี้ จากการคำนวณหาจำนวนครัวเรือนประชากรตัวอย่างที่คำนวณได้ตามสูตรดังกล่าวข้างต้นสามารถจำแนกออกเป็นจำนวนประชากรตัวอย่างแต่ละหมู่บ้าน ดังปรากฏตามตารางที่ 1

ตารางที่ 3.1 จำนวนครัวเรือนและจำนวนครัวเรือนประชากรตัวอย่าง ที่องค์ตำบลเปือ อำเภอ
เชิงกลาง จังหวัดน่าน จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน

ลำดับที่	ชื่อหมู่บ้าน/หมู่ที่/ตำบล	จำนวนครัวเรือน	จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง
1	บ้านส้อ หมู่ 9	169	89
2	บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12	191	101
	รวม	360	190

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้นำชุมชน/ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา คณะกรรมการกลุ่มรักษ์น้ำส้อ และหน่วยจัดการต้นน้ำในพื้นที่ รวมจำนวน 6 คน และการศึกษาค้นคว้าจาก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์ วิจัย ข้อมูลอินเทอร์เน็ต

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม

2.1.1 การสร้างแบบสอบถาม โดยเป็นคำถามแบบปลายเปิด (opened-end question) และคำถามแบบปิด (closedend question) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน ปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะ โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชนบริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน เพื่อวัดระดับการมีส่วนร่วมของประชากร โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน เพื่อวัดระดับความคิดเห็นของประชากร โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน เพื่อวัดระดับความคิดเห็นของประชากร โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ผู้วิจัยกำหนดน้ำหนักหรือคะแนนในการทำแบบสอบถาม โดยให้คะแนน ดังนี้

1) แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยสือ กรณีศึกษาชุมชนบ้านสือและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน จำนวน 13 ข้อ ข้อแต่ละข้อมีตัวเลือกให้ตอบ ประกอบด้วย ไม่มีส่วนร่วม และมีส่วนร่วม ในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยถ้าตอบ ไม่มีส่วนร่วม จะได้คะแนนเท่ากับ 0

เกณฑ์การให้คะแนนการมีส่วนร่วม แบ่งเป็น 5 ระดับ

มากที่สุด	ได้คะแนนเท่ากับ 5
มาก	ได้คะแนนเท่ากับ 4
ปานกลาง	ได้คะแนนเท่ากับ 3
น้อย	ได้คะแนนเท่ากับ 2
น้อยที่สุด	ได้คะแนนเท่ากับ 1

การประเมินตัวแปรการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยสือ ของกลุ่มตัวอย่างว่าอยู่ในระดับใด ใช้วิธีอิงเกณฑ์ในการคำนวณหาความกว้างของระดับชั้น โดยใช้ช่วงคะแนนในการคำนวณ และใช้ค่าเฉลี่ยในการพิจารณาให้เกณฑ์กำหนดคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณได้ว่าอยู่ในระดับใด

ทั้งรายข้อคำถามและภาพรวม ทำการคำนวณโดย

$$\begin{aligned} \text{สูตร} &= \frac{\text{พิสัย}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ \text{แทนค่า} &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.8 \end{aligned}$$

จากเกณฑ์ดังกล่าว สามารถแปลความหมายของคะแนนเฉลี่ยรายข้อและภาพรวมได้ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
อยู่ในระดับน้อยที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
อยู่ในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
อยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
อยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
อยู่ในระดับมากที่สุด

2) แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภ
เขียงกลาง จังหวัดน่าน จำนวน 8 ข้อ แต่ละข้อมีตัวเลือกให้ตอบ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย
ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เกณฑ์การให้คะแนนแบ่งเป็น 5 ระดับ

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนนเท่ากับ 5
เห็นด้วย	ได้คะแนนเท่ากับ 4
เฉยๆ	ได้คะแนนเท่ากับ 3
ไม่เห็นด้วย	ได้คะแนนเท่ากับ 2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนนเท่ากับ 1

การประเมินตัวแปรระดับของปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่า
ห้วยส้อ ของกลุ่มตัวอย่างว่าอยู่ในระดับใดในช่วงคะแนน 0.8 และสามารถแปลความหมายของ
คะแนนเฉลี่ยรายข้อและ ภาพรวมได้ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง ปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ น้อยที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง ปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ น้อย

คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง ปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง ปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มาก

คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง ปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มากที่สุด

3) แบบสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ
อำเภเขียงกลาง จังหวัดน่าน จำนวน 6 ข้อ แต่ละข้อมีตัวเลือกให้ตอบ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย
เฉยๆ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เกณฑ์การให้คะแนนแบ่งเป็น 5 ระดับ

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนนเท่ากับ 5
เห็นด้วย	ได้คะแนนเท่ากับ 4
เฉยๆ	ได้คะแนนเท่ากับ 3
ไม่เห็นด้วย	ได้คะแนนเท่ากับ 2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนนเท่ากับ 1

การประเมินตัวแปรข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ของกลุ่มตัวอย่างว่าอยู่ในระดับใดในช่วงคะแนน 0.8 และสามารถแปลความหมายของคะแนนเฉลี่ยรายข้อและ ภาพรวมได้ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เห็นด้วยน้อยที่สุดกับ

คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เห็นด้วยน้อยกับ

คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เห็นด้วยปานกลางกับ

คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง มีเป็นแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เห็นด้วยมากกับ

คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง เป็นแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เห็นด้วยมากที่สุดกับ

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยกำหนดรายละเอียดประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก 3 ประเด็น ดังนี้ (1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา (2) สภาพทั่วไปของป่าห้วยส้อ (3) การบริหารจัดการป่าห้วยส้อ เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความเป็นชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และการศึกษาค้นคว้าจาก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์ วิจัย ข้อมูลอินเทอร์เน็ต

3. การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

3.1 ศึกษาข้อมูล เอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

3.2 สร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมถึงเนื้อหาตามกรอบแนวคิดของการวิจัย

3.3 นำแบบสอบถามที่สร้างแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) ตรวจสอบความถูกต้องที่ตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างประเด็นคำถามกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา กรอบแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3.4 นำแบบสอบถามที่ได้ไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้วิธีการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ด้วยวิธี "Cronbach's Alpha Coefficient" ของครอนบาค (Cronbach, 1974: 302) ได้ค่าความเชื่อมั่นแต่ละส่วนดังนี้

- การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าห้วยส้อ มีค่าอัลฟ่า เท่ากับ 0.900
- ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ มีค่าอัลฟ่า เท่ากับ 0.941
- แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ มีค่าอัลฟ่า เท่ากับ 0.903

3.5 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ และนำไปดำเนินการเก็บข้อมูลต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนกลุ่มตัวอย่าง บ้านสื่อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้ผ่านการทดสอบและตรวจสอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ไปทำการสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 190 ครั้ง

4.2 การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาค้นคว้าจาก ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์ วิจัย ข้อมูลอินเทอร์เน็ต และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้นำชุมชน/ผู้อาวุโสในชุมชน บ้านสื่อและบ้านเด่นพัฒนา คณะกรรมการกลุ่มรักน้ำสื่อ และเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำในพื้นที่ จำนวน 6 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำผลข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ทั้งหมดมาเข้ารหัส (coding) และประมวลผลโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยโปรแกรมวิเคราะห์สถิติ แบบสำเร็จรูป นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางและแสดงค่าสถิติอย่างง่าย เช่น ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : SD)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์กว้างๆ เพื่อใช้ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชากร ตัวอย่างแบบเจาะจงมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชนบริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ตอนที่ 1 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้แบบสอบถามแบบปลายปิด (closed-end question) เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชน ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

1. เพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย 133 คน คิดเป็นร้อยละ 70 เป็นเพศหญิง 57 คน คิดเป็นร้อยละ 30

2. อายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 55 ปีขึ้นไป จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 70 มีอายุ 45 – 55 ปี จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 20.53 อายุ 35 – 44 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 6.32 และน้อยสุดมีอายุ 25 - 34 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 3.16

3. สถานภาพในครัวเรือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัว จำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 67.37 รองลงมาเป็นสมาชิกในครัวเรือน จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 32.63

4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมีสมาชิกในครัวเรือน 1-3 คน จำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 61.05 มีสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 36.84 มีสมาชิกในครัวเรือน 7 คนขึ้นไป จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 27.89

5. ระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 62.11 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 21.58 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 11.58 ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.63 และน้อยสุดคือระดับอนุปริญญา (ปวส.) จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 2.11

6. ศาสนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 190 คน นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 100

7. อาชีพหลัก พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร จำนวน 160 คน คิดเป็นร้อยละ 84.21 รองลงมาคือรับจ้างทั่วไป จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 6.84 ค้าขาย จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 3.68 รับราชการ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.63 ไม่มีอาชีพ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 2.11 และอื่น ๆ คือ ประกอบธุรกิจส่วนตัว จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.53 ตามลำดับ

8. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ 3,000 – 6,000 บาท จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 64.74 รองลงมาคือมีรายได้น้อยกว่า 3,000 บาท จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 25.26 รายได้ 6,001- 9,000 บาท จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 5.26 มีรายได้ มากกว่า 12,000 บาท จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 3.16 และน้อยที่สุดคือ มีรายได้ 9,001 – 12,000 บาท จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.58

9. การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 70.53 รองลงมาเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 21.05 ถัดมาคือ กลุ่มอื่น ๆ จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 6.84 และน้อยที่สุดคือ กลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำสื้อ จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.58

10. ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 42.63 รองลงมาเป็นกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 37.37 เป็นกรรมการป่าชุมชน จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 10.53 เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 3.68 เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.63 เป็นอื่น ๆ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 2.11 และเป็นผู้ใหญ่บ้านจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 1.05 ดังรายละเอียดตามตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = 190)

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	133	70
หญิง	57	30
2. อายุ		
25 - 34 ปี	6	3.16
35 - 44 ปี	12	6.32
45 - 54 ปี	39	20.53
55 ปีขึ้นไป	133	70.00
3. สถานภาพในครัวเรือน		
หัวหน้าครอบครัว	128	67.37
สมาชิกในครัวเรือน	62	32.63
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
1-3 คน	116	61.05
4-6 คน	70	36.84
7 คนขึ้นไป	53	27.89
5. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	118	62.11
มัธยมศึกษาตอนต้น	41	21.58
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	22	11.58
อนุปริญญา (ปวส.)	4	2.11
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป	5	2.63
6. ศาสนา		
พุทธ	190	100

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

(n = 190)

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
7. อาชีพหลัก		
เกษตรกร	160	84.21
รับราชการ	5	2.63
รับจ้างทั่วไป	13	6.84
ค้าขาย	7	3.68
ไม่มีอาชีพ	4	2.11
อื่น ๆ	1	0.53
8. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
น้อยกว่า 3,000 บาท	48	25.26
3,000 - 6,000 บาท	123	64.74
6,001 - 9,000 บาท	10	5.26
9,001 - 12,000 บาท	3	1.58
มากกว่า 12,000 บาท	6	3.16
9. การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม		
กลุ่มรักษาน้ำส้ว	134	70.53
กลุ่มเยาวชนรักษาน้ำส้ว	3	1.58
สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน	40	21.05
อื่น ๆ	13	6.84
10. ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน		
ไม่มี	81	42.63
ผู้ใหญ่บ้าน	2	1.05
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	7	3.68
สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล	5	2.63
กรรมการหมู่บ้าน	71	37.37
กรรมการป่าชุมชน	20	10.53
อื่น ๆ	4	2.11

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาสภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) โดยใช้วิธีเลือกประชากรตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้นำชุมชน/ผู้อาวุโสในชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา คณะกรรมการกลุ่มรักษ์น้ำส้อ หน่วยงานราชการในพื้นที่ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ สื่อพิมพ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลอินเทอร์เน็ต ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

2.1 ความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มรักษ์น้ำส้อ

การรวมกลุ่มรักษ์น้ำส้อ เริ่มจากการนำของนายสนอง ลำทา ผู้ใหญ่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 นายสมาน ณะศรี ผู้ใหญ่บ้านส้อ หมู่ 9 และนายสังวตย์ เมธิเสริมสกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านส้อเด่นพัฒนาในขณะนั้น ได้มองเห็นปัญหาและอาศัยกลไกการตัดสินใจร่วมในชุมชนที่มีอยู่ขณะนั้น ผลักดันให้มีการออกกฎเกณฑ์ เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ป่า และเนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่มีวิถีการดำเนินชีวิตและใช้ทรัพยากรร่วมกัน จึงรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อร่วมกันในการจัดการการบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในป่าห้วยส้อยอย่างสมดุล และยั่งยืน เรียกว่า “กลุ่มรักษ์น้ำส้อ” โดยมีพัฒนาการดังนี้

วันที่ 12 พฤศจิกายน 2541 เริ่มก่อตั้งกลุ่มตามคำสั่งหมู่บ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการกลุ่มรักษ์น้ำส้อ ที่ พิเศษ/2543 ลงวันที่ 12 พฤศจิกายน 2543อาศัยอำนาจออกคำสั่งตามมติที่ประชุมประจำเดือนพฤศจิกายน 2541 โดยนายสมาน ณะศรี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านส้อ และนายสนิท ซอระสี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเด่นพัฒนา

วันที่ 10 มีนาคม 2543 คณะกรรมการบริหารกลุ่มรักษ์น้ำส้อ ได้ร่วมกันกำหนดและประกาศใช้กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษ์น้ำส้อ พุทธศักราช 2543 และประกาศคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการกลุ่มรักษ์น้ำส้อ ตามคำสั่งกลุ่มรักษ์น้ำส้อ ที่ 1/2543 โดยนายสนอง ลำทา ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเด่นพัฒนา ประธานคณะกรรมการบริหารกลุ่มรักษ์น้ำส้อ และมีกฎระเบียบข้อบังคับ ใช้ร่วมกันดังต่อไปนี้

ข้อ 1. กฎระเบียบข้อบังคับนี้เรียกว่า “กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษ์น้ำส้อ พ.ศ. 2543”

ข้อ 2. ในกฎระเบียบข้อบังคับนี้ “กลุ่มรักษ์น้ำส้อ” หมายถึง กลุ่มคนที่รับประโยชน์จากทรัพยากรน้ำและป่าไม้จากลำห้วยส้อย หรือบุคคลที่มีใจรักและหวงแหนป่าห้วยส้อย

และเข้าร่วมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ “เขตป่าห้วยส้อ” หมายถึง เขตที่ถูกแบ่งโดยธรรมชาติ โดยอาศัยสันปันน้ำเป็นแนวเขต หรือพื้นที่ที่ทางน้ำฝนไหลลงสู่ลำห้วยส้อ หรือพื้นที่ใด ๆ ที่กลุ่มรักษ์น้ำส้อ กำหนดเป็นเขตป่าห้วยส้อ หรือเขตป่าน้ำส้อ “ห้วยส้อ” หมายถึง ลำห้วยส้อหรือห้วยแยกใด ๆ ที่น้ำไหลลงห้วยส้อ หรือห้วยมีน หรือหมื่น หรือมัน ในแผนที่ทางราชการ

ข้อ 3. กฎระเบียบข้อบังคับนี้ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำส้อ และมีมติเป็นเอกฉันท์ใช้เป็นกฎระเบียบข้อบังคับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2543 เป็นต้นไป

ข้อ 4. กลุ่มรักษ์น้ำส้อจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและป่าไม้ในเขตป่าห้วยส้อ ให้คงอยู่อย่างถาวร
- 2) เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าห้วยส้อ อย่างสมดุลและยั่งยืน
- 3) เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมวัฒนธรรมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา การควบคุม และการใช้ทรัพยากรในป่าห้วยส้อ
- 4) เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การวิจัย ในความหลากหลายทางชีวภาพ สำหรับ ชนรุ่นหลัง

ข้อ 5. กลุ่มรักษ์น้ำส้อ จะต้องอยู่ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการ คณะกรรมการบริหารจะต้องเป็นสมาชิกและได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกด้วยเสียงส่วนใหญ่ จำนวนไม่น้อยกว่า 10 คน แต่ไม่เกิน 25 คน คณะกรรมการบริหารจะดำรงตำแหน่งอยู่ในวาระคราวละ 4 ปี โดยมีตำแหน่งประธาน รองประธาน เหนรัญญิก ผู้ช่วยเหนรัญญิก เลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการ และกรรมการอื่นตามความเหมาะสม

ข้อ 6. คณะกรรมการบริหารมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) ดำเนินการบริหารกิจการของกลุ่มรักษ์น้ำส้อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์
- 2) วางกฎระเบียบใช้บังคับในการบริหาร โดยความเห็นชอบของสมาชิก ทั้งนี้ต้องไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายของรัฐ
- 3) จัดหางบประมาณ บริหาร และใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์
- 4) พิจารณาแต่งตั้ง ถอดถอนคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามความเหมาะสม หรือเท่าที่จำเป็น
- 5) ควบคุมดูแล ช่วยเหลือการทำงานของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ที่ตั้งตาม 4)
- 6) ไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมเมื่อสมาชิกเกิดความขัดแย้งในการจัดการน้ำและป่าห้วยส้อ
- 7) จัดทำรายงานและแจ้งผลการดำเนินงานให้สมาชิกทราบ

ข้อ 7. สถานภาพของคณะกรรมการ คณะกรรมการบริหารจะหมดสภาพการเป็นคณะกรรมการบริหาร หรือพ้นจากตำแหน่งเมื่อ ตาย ลาออก หมดวาระ หรือสมาชิกมีมติให้ออก คณะกรรมการอื่น ๆ ตามข้อ 6(4) ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการบริหาร

ข้อ 8. ระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าห้วยส้อ

- 1) ห้ามมิให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล จับจองเป็นเจ้าของพื้นที่ในเขตป่าห้วยส้อ
- 2) ห้ามมิให้มีการบุกรุกหักล้างถางพง ทำไร่เลื่อนลอย เผา ทำไม้แปรรูป และการทำลายใด ๆ ที่มีต่อป่าห้วยส้อ
- 3) สมาชิกทุกคนต้องช่วยเป็นหูเป็นตา สอดส่องดูแลการกระทำอันเป็นผลเสียต่อห้วยส้อและป่าห้วยส้อ

ข้อ 9. ในกรณีที่มีผู้ฝ่าฝืนหรือกระทำความผิดตามที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 8 หรือกรณีพิพาท ให้คณะกรรมการบริหารพิจารณาความผิดเบื้องต้นก่อน หากเป็นกรณีร้ายแรงคณะกรรมการบริหารไม่สามารถดำเนินการได้ หรือดำเนินการแล้วไม่เป็นที่ตกลง ให้คณะกรรมการบริหารมีอำนาจฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้กระทำการนั้นตามกฎหมาย

ข้อ 10. รายได้ใด ๆ ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของกลุ่มรักษาน้ำส้อ ให้เป็นรายได้ของส่วนรวม คณะกรรมการบริหาร สามารถนำไปใช้ในกิจการต่าง ๆ ได้ตามเงื่อนไขแห่งวัตถุประสงค์ โดยได้รับการยินยอมจากสมาชิก

ข้อ 11. ให้ประกาศกฎระเบียบข้อบังคับนี้ต่อสาธารณชน หลังจากประกาศแล้ว ผู้กระทำผิดหรือไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับนี้จะอ้างว่าไม่รู้เพื่อไม่ปฏิบัติตามไม่ได้

ข้อ 12. หากมีพฤติกรรมหรือการกระทำใด ๆ ที่เป็นผลเสียต่อกลุ่มรักษาน้ำส้อ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ในกฎระเบียบข้อบังคับนี้ ให้ใช้กฎหมายของทางราชการ

และในวันที่ 5 มกราคม 2544 ได้มีประกาศคำสั่งกลุ่มรักษาน้ำส้อ เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการกลุ่มรักษาน้ำส้อ ตามคำสั่งที่ 1/2544 ด้วยเหตุผลขยายเครือข่ายกลุ่มรักษาน้ำส้อ ไปสู่หมู่บ้านหนองผุ่ หมู่ที่ 10 โดยนายสนอง ลำทา ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเด่นพัฒนา ประธานคณะกรรมการบริหารกลุ่มรักษาน้ำส้อ

จากการริเริ่มจัดตั้งกลุ่มรักษาน้ำส้อของผู้นำชุมชน ได้สร้างประเพณีของการจัดการป่ากับปัญหาท้องถิ่น โดยวิธีการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของป่าห้วยส้อ มีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย รวมทั้งหน่วยราชการ โดยการใช้วิธีการออกกฎระเบียบของกลุ่มรักษาน้ำส้อ ประกาศใช้กฎระเบียบและทำความเข้าใจกับหมู่บ้านชุมชนใกล้เคียงเกี่ยวกับการรักษาป่า และได้บรรจุเข้าวาระการประชุมของสภาตำบล นับเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และทำให้เกิดความเชื่อมต่อของความคิดหรืออุดมการณ์

ของผู้นำกับชุมชนใกล้เคียงในการขยายเครือข่าย ทำให้กฎที่ตั้งขึ้นนั้นลงรากหยั่งลึก เป็นสถาบันที่ควบคู่ไปกับกฎประเพณีและเสริมแรงซึ่งกันและกัน และมีผลในการปกป้องรักษาป่าของป่าห้วยส้อ

2.2 โครงสร้างของกลุ่มรักษาน้ำส้อในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2562)

ปัจจุบันมีคณะกรรมการบริหารกลุ่มรักษาน้ำส้อ มีสมาชิก จำนวน 18 คน และมีคณะอนุกรรมการฝ่ายพิทักษ์ป่า 1 คณะ จำนวน 12 คน มีหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มรักษาน้ำส้อให้เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษาน้ำส้อ พ.ศ. 2543 โดยมีประชาชนทุกครัวเรือนในหมู่บ้านส้อ และหมู่บ้านเด่นพัฒนา เป็นสมาชิกกลุ่มรักษาน้ำส้อ ดังนี้

คณะกรรมการบริหารกลุ่มรักษาน้ำส้อ

1. นายสมเลศ ลำทา	ประธานกรรมการ
2. นายพินิจ หน่อท้าว	รองประธาน
3. นายเชาว์ ลำทา	เหรัญญิก
4. นายพงษ์ประพัฒน์ แถงเงิน	ผู้ช่วยเหรัญญิก
5. นายจิตร หน่อท้าว	กรรมการ
6. นายรัก คำขันต์	กรรมการ
7. นายวรพจน์ หน่อท้าว	กรรมการ
8. นายต่วน หน่อท้าว	กรรมการ
9. นายมนัส หน่อท้าว	กรรมการ
10. นายจรินทร์ คำขันต์	กรรมการ
11. นายปิยะพนธ์ หน่อท้าว	กรรมการ
12. นายวัฒนพงษ์ ธนะขว้าง	กรรมการ
13. นายพนัส หน่อท้าว	กรรมการ
14. นายบุญเพิ่ม หน่อท้าว	กรรมการ
15. นายเสวี ฝีปากเพราะ	กรรมการ
16. นายบุญชาติ นิลคง	กรรมการ
17. นายกฤตภาส หน่อท้าว	เลขานุการ
18. นางเกษิ อินชูใจ	ผู้ช่วยเลขานุการ

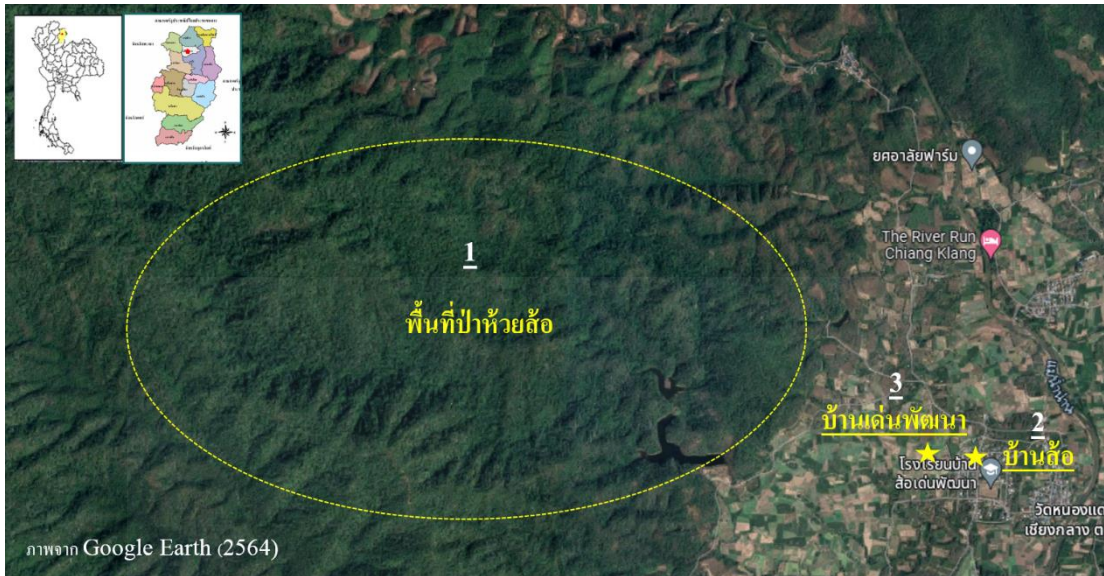
อนุกรรมการฝ่ายพิทักษ์ป่า

1. นายสังเวียน อุ่นใจ	ประธานกรรมการ
2. นายวัฒนพงษ์ ณะขว้าง	รองประธาน
3. นายชิต หน่อท้าว	กรรมการ
4. นายวรพจน์ หน่อท้าว	กรรมการ
5. นายคว้น หน่อท้าว	กรรมการ
6. นายฉริน ฝิปากเพราะ	กรรมการ
7. นายปิยพนธ์ หน่อท้าว	กรรมการ
8. นายบุญชาติ นิลคง	กรรมการ
9. นายมนัส หน่อท้าว	กรรมการ
10. นายศรัลย์ ซอระลี	กรรมการ
11. นายอุดม ไชยเพียร	กรรมการ
12. นายเสรี ฝิปากเพราะ	กรรมการ

2.3 รูปแบบการบริหารจัดการป่าห้วยส้อ

ป่าห้วยส้อ มีเนื้อที่รวมประมาณ 9,136.63 ไร่ ในปี 2553 กรมป่าไม้ได้อนุมัติให้จัดตั้งโครงการป่าชุมชนบ้านเด่นพัฒนา หมู่ 12 ขึ้น เนื้อที่ 2,135 ไร่ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของป่าห้วยส้อ โดยชุมชนเชื่อว่า “การดูแลรักษาป่าห้วยส้อจะต้องดูแลรักษาผืนป่าทั้งหมดเพื่อให้ป่าดำรงอยู่ด้วยความอุดมสมบูรณ์โดยไม่ถูกทำลาย และต้องเกิดจากความร่วมไม้ร่วมมือของคนภายในชุมชนเองเป็นหลักเสียก่อน” กลุ่มรักษ์น้ำส้อจึงได้จัดการรูปแบบของป่าห้วยส้อ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนดังนี้

1. ป่าต้นน้ำ มีเนื้อที่ประมาณ 6,701.63 ไร่ เป็นผืนป่าอนุรักษ์ 100 %
2. ป่าชุมชนหมู่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ 12 เนื้อที่ 2,135 ไร่ ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งโครงการป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ ปี 2553
3. ป่าไม้ใช้สอย เนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ อยู่ติดเขตพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

ภาพที่ 2.1 แผนที่บริเวณป่าห้วยส้อและชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา
ที่มา : Google Earth (25 ธ.ค. 2564)

หมายเหตุ : 1 คือ พื้นที่ป่าห้วยส้อโดยประมาณ

2 คือ ชุมชนบ้านส้อ หมู่ 9 ต.เปือ อ.เชียงกลาง จ.น่าน

3 คือ ชุมชนบ้านเด่นพัฒนา หมู่ 12 ต.เปือ อ.เชียงกลาง จ.น่าน

2.4 กิจกรรมของกลุ่มรักษาน้ำส้อ

2.4.1 การทำแนวกันไฟป่า

1) มีกิจกรรมการทำแนวกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้งที่เสี่ยงต่อการเกิดไฟป่าธรรมชาติและฝีมือของมนุษย์ในการหาของป่า โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในทุกครัวเรือน และเยาวชน ในการทำกิจกรรมทุกครั้ง ซึ่งการทำแนวกันไฟในแต่ละปี จะมีการทำปีละ 2 ครั้งในสภาวะที่เกิดภาวะแห้งแล้ง การทำแนวกันไฟจะมีรถบรรทุกในหมู่บ้านมารับเพื่อไปส่งสมาชิกขึ้นไปทำแนวกันไฟที่บ้านถ้ำเวียงแก อ.สองแคว ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตรทำตั้งแต่สันปันน้ำขุนห้วยส้อออกมา โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลเปือ หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด เป็นต้น และเงินกองทุนกลุ่มรักษาน้ำส้อในการดำเนินกิจกรรม

2) มีการดำเนินกิจกรรมบูรณาการร่วมกับองค์กรบริหารส่วนตำบลเปือ ในการจัดทำแผนพัฒนาและการตั้งงบประมาณในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในข้อบัญญัติขององค์กรบริหารส่วนตำบล

3) มีการฝังเสาคอนกรีตและติดป้ายบอกแนวเขตป่าอนุรักษ์ ตามแนวกันไฟรอบแนวเขตป่าห้วยส้ออย่างชัดเจน

2.4.2 การปลูกป่า

มีการปลูกป่าทั้งป่าชุมชนในพื้นที่เขตอนุรักษ์ และป่าชุมชนบริเวณ โรงเรียนพื้นที่ป่าอุทยาน โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ โรงเรียนบ้านส้อเด่นพัฒนา หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด ได้แก่

1) การปลูกป่าของกลุ่มนักเรียน เยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ พ่อบ้าน แม่บ้าน เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาเช่น วันเข้าพรรษา

2) ปลูกป่าร่วมกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆที่มีส่วนร่วมบูรณาการร่วมกัน เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำมิด องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ อำเภอเขียงกลาง ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันที่ 12 สิงหาคม “วันแม่”

3) การปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของดินตามสถานที่เสี่ยงต่อการกัดเซาะของน้ำ เช่นการปลูกหญ้าแฝกบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยกก

4) การปลูกไม้ ผลิตภาวะ โลกร้อนตามนโยบายของภาครัฐในทุกปี ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างดี

5) มีการการปลูกไม้เศรษฐกิจต่างๆในพื้นที่ตนเองที่มีเอกสารสิทธิ์ เช่น สัก ยูคาลิปตัส ยางพารา ไผ่รวก เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า

2.4.3 การสำรวจป่า ตรวจลาดตระเวน เฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และ เฝ้าระวังไฟป่า

มีคณะกรรมการพิทักษ์ป่าของกลุ่มรักษ์น้ำส้อ กลุ่มประชาชนอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ผู้หาของป่า และผู้เลี้ยงสัตว์ ผลัดเปลี่ยนกันในการขึ้นไปสำรวจพื้นที่ป่าอยู่ในทุกเดือน ซึ่งถ้ามีเหตุการณ์ที่ผิดปกติหรือมีผู้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากประชาชนในชุมชนอื่น ก็จะต้องแจ้งทางผู้นำหมู่บ้านทราบ เพื่อที่จะได้แจ้งให้ทางหน่วยงานอำเภอเขียงกลางทราบ และประสานไปยังผู้นำชุมชนนั้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไป

2.5 ภาติเครือข่ายกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ

1) มีการนำความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ถ่ายทอดสู่สมาชิกเด็กและเยาวชนในชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำสื้อขึ้นเมื่อ พ.ศ.2548 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ลูกหลานทุกคนในหมู่บ้านสื้อและบ้านเด่นพัฒนา มีความรัก ความหวงแหน และมีจิตสำนึกที่จะดูแลป่าห้วยสื้อ โดยทุกครั้งที่กลุ่มรักษ์น้ำสื้อ จัดกิจกรรมทำแนวกันไฟ และตรวจป่าหรือเฝ้าระวังป่า เยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำสื้อจะมีส่วนร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องรุ่นพี่ที่ต้องไปเรียนหนังสือหรือไปทำงานในที่ห่างไกล รุ่นน้องก็จะสืบทอดเจตนารมณ์ในการดูแลรักษาป่าห้วยสื้อซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่า และมีคุณอนันต์ ที่ปู่ ย่า ตา ยาย คนรุ่นก่อน ได้ปกป้องรักษาไว้ให้ ทั้งนี้กลุ่มรักษ์น้ำสื้อจะจัดกิจกรรมในช่วงวันหยุดเรียน

2) มีการถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และมีการแสวงหาความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำสื้อในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และเครือข่ายอนุรักษ์ป่าไม้อื่นๆ โดยในวันที่ 23 กรกฎาคม 2555 ได้มีการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อการดำเนิน โครงการเร่งการฟื้นตัวตามธรรมชาติของพื้นที่ถูกบุกรุกในเขตอนุรักษ์ป่าห้วยสื้อ บ้านสื้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลเปือ กลุ่มรักษ์น้ำสื้อ ชุมชนบ้านสื้อและบ้านเด่นพัฒนา หน่วยจัดการต้นน้ำมิด ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน เพื่อเร่งฟื้นฟูป่าในพื้นที่ถูกบุกรุกจากคนภายนอกชุมชน โดยการปลูกตามแนวคิดและแนวปฏิบัติของหน่วยงานวิจัยฟื้นฟูป่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์การภาคประชาชน กับหน่วยงานภาครัฐ โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการที่ดี และนำไปสู่การเป็นต้นแบบที่จะขยายผลในพื้นที่ป่าชุมชนป่าเสื่อมโทรมและป่าอนุรักษ์อื่นๆ ต่อไป

จากอดีตถึงปัจจุบันมีการพัฒนาการในด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และได้ขยายเครือข่ายร่วมกับหน่วยจัดการต้นน้ำมิดในโครงการป่ารักษ์น้ำ รักแผ่นดิน ร่วมกับชุมชนหมู่บ้านน้ำมิด หมู่ 14 ตำบลเปือ บ้านหนองผุก หมู่ 10 ตำบลเปือ บ้านวังทอง หมู่ 3 ตำบลพระพุทธบาท บ้านป่าเลา หมู่ 6 ตำบลพระพุทธบาท และหมู่บ้านแคว้ง หมู่ 7 ตำบลพระพุทธบาท อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน เพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ในการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ จากการแสดงความคิดเห็นในการประชุมประชาคมการตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับ และได้มีการบูรณาการร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นภายในชุมชนเองหรือว่าหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอื่นๆ โดยได้มีการวางแผนงานไว้ต่อไปในอนาคตจากการรวมพลังของคนในชุมชนจึงได้เกิดกิจกรรมขึ้นหลากหลาย ในการฟื้นฟูป่าอนุรักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมขึ้นในชุมชน การเข้าร่วมอบรม สัมมนา ศึกษาดูงานกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับเครือข่าย ทำให้เกิดองค์ความรู้และแนวคิดที่จะนำมาซึ่งการพัฒนา

2.6 การมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายในการบริหารจัดการป่าห้วยส้อ

สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำส้อมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าห้วยส้อ ภายใต้อัตลักษณ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วน ดังนี้

1) สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีการเข้าร่วมประชุม เสนอปัญหา ความต้องการของชุมชน เพื่อวางแผนงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้ สอดคล้องกับสภาพของชุมชน

2) สมาชิกมีส่วนร่วมในการนำแผนงาน/กิจกรรมด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร ป่าไม้ไปปฏิบัติ คือชาวบ้านส้อมและบ้านเด่นพัฒนาได้เข้ามามีส่วนร่วมลงมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในดูแลรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การทำแนวกันไฟป่า การปลูกป่า การสำรวจป่า ตรวจสอบลาดตระเวน เฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และเฝ้าระวังไฟป่า โดยการบูรณาการ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และหน่วยงานภาคี

3) สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดและปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชนในการ อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การที่กลุ่มรักษ์น้ำส้อม รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม และมีการ กำหนดกฎระเบียบข้อบังคับกับกลุ่มรักษ์น้ำส้อม พ.ศ. 2543 ขึ้น เพื่อร่วมกันในการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในป่าห้วยส้อมให้มีความสมดุลและยั่งยืน และสมาชิกสามารถปฏิบัติได้จริง

4) สมาชิกมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากป่าห้วยส้อม ได้แก่ ผืนป่าห้วยส้อม กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้น มีความหลากหลายของ พืชและสัตว์ป่า เป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยให้สัตว์ป่าน้อยใหญ่ เป็นแหล่ง อาหารและสมุนไพรของคนและสัตว์ และเป็นแหล่งไม้ใช้สอยในชุมชน ทั้งนี้ยังส่งผลให้อ่างเก็บน้ำ มีน้ำตลอดทั้งปี และเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้อุปโภคและบริโภค รวมถึงเป็นแหล่งเลี้ยงปลา ซึ่งเป็นอาหารและรายได้ที่สำคัญ ตลอดจนมีการจัดทำโครงการประปาภูเขา ซึ่งสามารถหล่อเลี้ยงการ ดำรงชีพของคนในชุมชนที่ทำการเกษตรและปลูกข้าวได้ปีละ 3 ครั้ง สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้ ทุกครัวเรือน ได้อย่างพอเพียง ตลอดจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชน อีกทั้งสามารถรักษาวิถีวัฒนธรรม และประเพณี ของชุมชนจนถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สรุปได้ว่าสมาชิกสามารถรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อม ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

5) สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำกับติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน ได้แก่ การติดตามกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะกรรมการกลุ่มรักษ์น้ำส้อม และการติดตามผลงานการปฏิบัติงาน ของเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ/อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อม

ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและชุมชน โดยชุมชนให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่กระบวนการแสดงความคิดเห็น วางแผนงาน และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยทุกปีชุมชนจะร่วมกันทำแนวกันไฟ ไม่ให้มีไฟป่าเกิดขึ้น และมีการจัดชุดลาดตระเวนป้องกันป่าเป็นประจำและต่อเนื่อง เพื่อฟื้นฟูพื้นที่เสี่ยงต่อการบุกรุกและทำลายป่า จึงส่งผลให้ผืนป่าห้วยส้อ กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชน ตลอดจนส่งผลให้อ่างเก็บน้ำมีน้ำตลอดทั้งปี และเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้อุปโภคและบริโภค รวมถึงเป็นแหล่งเลี้ยงปลา ซึ่งเป็นอาหารและรายได้ที่สำคัญ นอกจากนี้ยังส่งผลให้ป่าห้วยส้อ เป็นแหล่งให้สัตว์ป่าหายากใหญ่ได้อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้มีการจัดทำโครงการประปาภูเขา ซึ่งสามารถหล่อเลี้ยงการดำรงชีพของคนในชุมชนที่ทำการเกษตรและปลูกข้าวได้ปีละ 3 ครั้ง สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้ทุกครัวเรือนได้อย่างพอเพียง สามารถรักษาวิถีวัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนจนถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ถือเป็นตัวอย่างของการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดประโยชน์และอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

ตารางที่ 4.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายในแต่ละกิจกรรม

กิจกรรม	ผู้ดำเนินกิจกรรม	
	ภายใน	ภาคีเครือข่ายภายนอก
1. การประชุมเพื่อวางแผน	- สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำส้อ - เยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำส้อ	- องค์กรบริหารส่วนตำบลเปือ - หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด
2. การนำแผนงานไปปฏิบัติ		
2.1 ทำแนวกันไฟป่า	- สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำส้อ - เยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำส้อ	- องค์กรบริหารส่วนตำบลเปือ - หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด - หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ นน. 5 (เขียงกลาง)

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

กิจกรรม	ผู้ดำเนินกิจกรรม	
	ภายใน	ภาคีเครือข่ายภายนอก
2. การนำแผนงานไปปฏิบัติ (ต่อ)		
2.2 ปลูกป่า	- สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ - เยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ	- องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน - องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ - หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด - หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ นน. 5 (เชิงกลาง) - โรงเรียนบ้านสื้อเด่นพัฒนา - โรงเรียนเชิงกลาง “ประชาพัฒนา” - มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2.3 สำรวจป่า ตรวจสอบลาดตระเวน เผ่าระวังการลักลอบตัดไม้ทำลาย ป่า และเผ่าระวังไฟป่า	- สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ	- องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ - หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด - หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ นน. 5 (เชิงกลาง)
3. การกำหนดและปฏิบัติตามกฎ กติกาของชุมชน	- สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ	- องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ - หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด - หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ นน. 5 (เชิงกลาง)
4. การรับผลประโยชน์	- สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ - เยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ	- องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ - หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด - โรงเรียนบ้านสื้อเด่นพัฒนา - โรงเรียนเชิงกลาง “ประชาพัฒนา” - เครือข่ายหมู่บ้านใกล้เคียง
5. การติดตามประเมินผล	- สมาชิกกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ - เยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำสื้อ	- องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ - หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำมิด - หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ นน. 5 (เชิงกลาง)

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

การศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามแบบปลายปิด (closed-end question) และแบบสอบถามแบบปลายเปิด (opened-end question) ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ

จากการสอบถามประชากรตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน ในจำนวน 18 กิจกรรมโดยแต่ละกิจกรรมมีตัวเลือกให้ตอบ ไม่มีส่วนร่วม และมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ไม่มีส่วนร่วม		มีส่วนร่วม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ร่วมสร้างแนวกันไฟไหม้ป่า	2	1.05	188	98.95
2. ร่วมตรวจป่าและการเฝ้าระวัง	3	1.58	187	98.42
3. ร่วมสร้างและปรับปรุงแนวเขตติดต่อรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์	3	1.58	187	98.42
4. ได้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1	0.53	189	99.47
5. ร่วมปลูกป่า บำรุงรักษาป่า และฟื้นฟูป่าในวันสำคัญต่างๆ	0	0.00	190	100.00
6. ได้รับการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร	1	0.53	189	99.47

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ไม่มีส่วนร่วม		มีส่วนร่วม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
7. ได้รับการจัดสรรรายได้จากการตกปลาอ่างเก็บน้ำส้อ	3	1.58	187	98.42
8. ได้เข้าร่วมฝึกอบรม/จัดตั้งกลุ่มองค์กรเพิ่มขึ้น	3	1.58	187	98.42
9. ได้ติดตามการบังคับใช้กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษ์น้ำส้อ พ.ศ. 2543 ให้เป็นไปตามกฎที่วางไว้	2	1.05	188	98.95
10. ได้ติดตามและรายงานผลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3	1.58	187	98.42
11. ได้ช่วยในการประสานงานและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	3	1.58	187	98.42
12. ได้เข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำส้อเพื่อสืบทอดกิจกรรม	4	2.11	186	97.89
13. ได้เข้าร่วมในการสร้างเครือข่ายหรือเข้าร่วมเครือข่ายขององค์กรอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมชุมชน	2	1.05	188	98.95
14. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งเรียนรู้ห้องเรียนธรรมชาติสำหรับเด็กนักเรียน	5	2.63	185	97.37
15. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งข้อมูลด้านการศึกษาวิจัยทางชีวภาพ	4	2.11	186	97.89
16. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งศึกษาดูงานให้แก่องค์กรอื่น	4	2.11	186	97.89
17. ได้เข้าร่วมประชุม อบรมสัมมนา ศึกษา ดูงาน	4	2.11	186	97.89
18. ได้มีการเลี้ยงวัวในพื้นที่ป่า	12	6.32	178	93.68

จากตารางที่ 4.3 สามารถสรุปได้ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมอยู่ระหว่างร้อยละ 97.89 - 100 โดยมีค่าร้อยละของผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมเพียงร้อยละ 0.00 - 2.11 ในขณะที่ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในกิจกรรมต่างๆ แบ่งเป็น ระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด เกณฑ์การให้คะแนนแบ่งเป็น 5 ระดับ ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.53 โดยประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมระดับมาก 5 อันดับแรกโดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ย ดังนี้ (1) ร่วมสร้างแนวกันไฟใหม่ป่า มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.10 (2) ร่วมตรวจป่าและการเฝ้าระวัง มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.03 (3) ร่วมสร้างและปรับปรุงแนวเขตติดต่อรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.94 (4) ได้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.84 (5) ร่วมปลูกป่า บำรุงรักษาป่า และฟื้นฟูป่าในวันสำคัญต่างๆ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.81 และประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยที่สุด คือการเลี้ยงวัวในพื้นที่ป่า มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 2.54 ซึ่งในแต่ละกิจกรรมอธิบายตามลำดับได้ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยสือ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม										ค่าเฉลี่ย	S.D	แปลผล
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
1. ร่วมสร้างแนวกันไฟใหม่ป่า	39	20.74	130	69.15	18	9.58	0	0	1	0.53	4.1	0.586	มาก
2. ร่วมตรวจป่าและการเฝ้าระวัง	31	16.58	135	72.19	18	9.63	2	1.07	1	0.53	4.03	0.595	มาก
3. ร่วมสร้างและปรับปรุงแนวเขตติดต่อรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์	21	11.23	138	73.8	25	13.37	2	1.07	1	0.53	3.94	0.579	มาก
4. ได้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	30	15.87	103	54.5	52	27.51	3	1.59	1	0.53	3.84	0.722	มาก
5. ร่วมปลูกป่า บำรุงรักษาป่า และฟื้นฟูป่าในวันสำคัญต่างๆ	19	10	118	62.11	51	26.84	2	1.05	0	0	3.81	0.614	มาก
6. ได้รับการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร	27	14.23	100	52.91	59	31.22	3	1.59	0	0	3.80	0.693	มาก
7. ได้รับการจัดสรรรายได้จากการตกปลาอ่างเก็บน้ำสือ	25	13.37	89	47.59	66	35.29	7	3.74	0	0	3.71	0.744	มาก
8. ได้เข้าร่วมฝึกอบรม/จัดตั้งกลุ่มองค์กรเพิ่มขึ้น	26	13.9	74	39.57	81	43.32	5	2.67	1	0.53	3.64	0.773	มาก
9. ได้ติดตามการบังคับใช้กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษาน้ำสือ พ.ศ. 2543 ให้เป็นไปตามกฎที่วางไว้	25	13.3	65	34.57	92	48.94	6	3.19	0	0	3.58	0.759	มาก
10. ได้ติดตามและรายงานผลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	24	12.83	66	35.29	89	47.59	7	3.74	1	0.53	3.56	0.783	มาก
11. ได้ช่วยในการประสานงานและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	26	13.9	54	28.88	97	51.87	9	4.81	1	0.53	3.51	0.812	มาก

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม										ค่าเฉลี่ย	S.D	แปลผล
	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
12. ได้เข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษ์น้ำสือเพื่อสืบทอดกิจกรรม	19	10.22	58	31.18	97	52.15	10	5.38	2	1.08	3.44	0.791	มาก
13. ได้เข้าร่วมในการสร้างเครือข่ายหรือเข้าร่วมเครือข่ายขององค์กรอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมชุมชน	15	7.98	62	32.98	101	53.72	8	4.26	2	1.06	3.43	0.746	มาก
14. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งเรียนรู้ห้องเรียนธรรมชาติสำหรับเด็กนักเรียน	13	7.03	45	24.32	110	59.46	14	7.57	3	1.62	3.28	0.769	ปานกลาง
15. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งข้อมูลด้านการศึกษาวิจัยทางชีวภาพ	20	10.75	36	19.35	104	55.91	23	12.37	3	1.62	3.25	0.867	ปานกลาง
16. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งศึกษาดูงานให้แก่องค์กรอื่น	17	9.14	29	15.59	72	38.7	65	34.95	3	1.62	2.96	0.969	ปานกลาง
17. ได้เข้าร่วมประชุม อบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน	14	7.53	34	18.28	58	31.18	77	41.4	3	1.61	2.89	0.977	ปานกลาง
18. ได้มีการเลี้ยงวัวในพื้นที่ป่า	20	11.24	13	7.3	48	26.97	59	33.15	38	21.35	2.54	1.226	น้อย
	รวม										3.53	0.454	มาก

2. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ

จากการสอบถามกลุ่มประชากรตัวอย่าง เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวน 7 ข้อ แต่ละข้อมีตัวเลือกให้ตอบ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย เฉยๆ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ผลการวิจัยพบว่า ปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ โดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับน้อย ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 2.57 ปัญหา อุปสรรค ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อยู่ระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากันคือ 2.62 ได้แก่ (1) ไม่มีการแบ่งหน้าที่และบทบาทในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ชัดเจน (2) หน่วยงานภาครัฐไม่ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง (3) ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐ และปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่อยู่ระดับน้อย คือ (1) ไม่มีการประชุม และประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 2.58 (2) ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 2.52 (3) ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 2.52 และ (4) ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 2.51 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.5 ทั้งนี้ผู้ตอบแบบสอบถามยังได้เสนอปัญหา อุปสรรค เรื่องการแบ่งเขตป่า เขตที่ทำกินและที่อยู่อาศัยยังไม่ชัดเจน

จากตารางที่ 4.5 เมื่อพิจารณาข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคฯ เปรียบเทียบกันเป็นรายข้อ พบว่าข้อ 5 ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ถูกเห็นด้วยอย่างยิ่งมากที่สุด (ร้อยละ 6.84) รองลงมาคือ การไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน (ร้อยละ 6.32) และการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (ร้อยละ 5.26)

ตารางที่ 4.5 ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยสือ ตำบลเปือ อำเภोजังหวัดน่าน

ปัญหา/อุปสรรค	ระดับความคิดเห็น										ค่าเฉลี่ย	S.D	แปลผล
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง		เห็นด้วย		เฉย ๆ		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง				
	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ			
1. ไม่มี การแบ่งหน้าที่และบทบาทในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ชัดเจน	6	3.16	37	19.47	27	14.21	119	62.63	1	0.53	2.62	0.91	ปานกลาง
2. หน่วยงานภาครัฐไม่ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง	8	4.21	28	14.74	38	20	116	61.05	-	-	2.62	0.89	ปานกลาง
3. ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐ	12	6.32	32	16.84	23	12.11	118	62.11	5	2.63	2.62	1	ปานกลาง
4. ไม่มี การประสานงาน และประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน	7	3.68	29	15.26	31	16.32	123	64.74	-	-	2.58	0.88	น้อย
5. ไม่มี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	13	6.84	27	14.21	5	2.63	145	76.32	-	-	2.52	0.97	น้อย
6. ไม่มี เวลาเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	10	5.26	29	15.26	10	5.26	141	74.21	-	-	2.52	0.94	น้อย
7. ไม่ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	9	4.74	31	16.32	8	4.21	142	74.74	-	-	2.51	0.93	น้อย
	รวม										2.57	0.80	น้อย

ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณ ป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

จากการสอบถามประชากรตัวอย่าง เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อข้อเสนอแนะ โดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับเห็นด้วยมากกับข้อเสนอแนะนั้นๆ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.88 โดยเรียงตามลำดับจากมากไปน้อยได้ ดังนี้ (1) ควรมีการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ให้กับประชาชน โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.04 (2) ควรมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ประชาชนได้รับรู้เพิ่มมากขึ้น และทั่วถึงในสื่อต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.90 (3) หน่วยงานของรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญ และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.86 (4) สนับสนุนให้ประชาชนเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.82 และ (5) ควรจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น เช่น กิจกรรมประกวดหมู่บ้านรักษาป่า กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กิจกรรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.77 ซึ่งในแต่ละข้อเสนอแนะ อธิบายตามลำดับรายละเอียดได้ดังตารางที่ 4.6 นอกจากนี้มีผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ดังนี้ 1. อยากให้ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ 2. อยากให้แบ่งเขตที่ทำกินที่อยู่อาศัยออกจากเขตป่าให้ชัดเจน 3. ไม่ต้องการให้หน่วยงานรัฐมาดูแลป่า เนื่องจากป่าห้วยส้อมีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว คนในชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้านดูแลกันเองได้ แต่ยังมีผู้ตอบแบบสอบถามที่เสนอให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยดูแลไม่ใช่แค่ดูแลกันเองภายในชุมชนเช่นกัน

ตารางที่ 4.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

ข้อเสนอแนะ	ระดับความคิดเห็น										ค่าเฉลี่ย	S.D	แปลผล
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง		เห็นด้วย		เฉย ๆ		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง				
	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ			
1. ควรมีการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ให้กับประชาชน โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน	21	11.05	160	84.21	5	2.63	4	2.11	-	-	4.04	0.53	มาก
2. ควรมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ประชาชนได้รับรู้เพิ่มมากขึ้นและทั่วถึงในสื่อต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ	8	4.21	165	86.84	7	3.68	10	5.26	-	-	3.90	0.60	มาก
3. หน่วยงานของรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญ และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง	10	5.26	153	80.53	19	10.00	7	3.68	1	0.53	3.86	0.80	มาก
4. สนับสนุนให้ประชาชนเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น	5	2.63	152	80.00	26	13.68	7	3.68	-	-	3.82	.57	มาก
5. ควรจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น เช่น กิจกรรมประกวดหมู่บ้านรักษาป่า กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กิจกรรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	9	4.74	137	72.11	36	18.95	8	4.21	-	-	3.77	0.65	มาก
รวม											3.88	0.39	มาก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยตอนที่ 1-4 ผู้ศึกษาวิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน ออกเป็น 5 แนวทางได้แก่

1. สนับสนุนให้มีการจัดการประชุม สัมมนา หรือฝึกอบรม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นให้แก่ประชาชน
2. ประชาสัมพันธ์ข้อมูลความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในท้องถิ่นให้รับรู้อย่างทั่วถึง ผ่านสื่อที่น่าสนใจ เช่น วิทยุท้องถิ่น เป็นต้น รวมทั้งร่วมรณรงค์กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ใน โอกาสต่างๆ เช่น แจกประกาศห้ามเผาในฤดูเฝ้าระวังไฟป่า เป็นต้น
3. สนับสนุนให้มีการศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากตัวอย่างจริง ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้นำความรู้ที่มีประโยชน์กลับมาดำเนินการด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นต่อไป
4. เลือกจัดกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาอุปสรรคด้านการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนในท้องถิ่น เช่น เวลาหลังเลิกงาน ช่วงหลังจากฤดูกาลทำเกษตร เป็นต้น
5. ประสานความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้กับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่างๆ และเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ กรณีศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของประชาชนบริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ 2) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ 3) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ 4) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรที่ทำ การศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าหรือสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านส้อ หมู่ที่ 9 และบ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 190 ครัวเรือน โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาทำการวิเคราะห์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีทางสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตารางประกอบคำอธิบาย และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย ซึ่งสรุปผลการศึกษาดังนี้

สรุปการวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคมบางประการของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ 55 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 70 และมีผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนเกินกว่าครึ่งหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 67.37 มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า คิดเป็นร้อยละ 62.11 นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 100 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1-3 คน คิดเป็นร้อยละ 61.05 อาชีพหลักเป็นเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 84.21 รายได้เฉลี่ย 3,000 – 6,000 บาทต่อเดือน คิดร้อยละ 64.74 เป็นสมาชิกกลุ่มรักษาน้ำส้อ ร้อยละ 70.53 และส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชนคิดเป็นร้อยละ 42.63

2. ผลการศึกษาสภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน พบว่าชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา มีการจัดตั้งกลุ่มรักษาน้ำส้อขึ้น เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2541 เพื่อรวมกลุ่มและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และป่าต้นน้ำบริเวณป่าห้วยส้อ และวันที่ 5 มกราคม 2544 ได้ขยายเครือข่ายกลุ่มรักษาน้ำส้อ ไปสู่หมู่บ้านหนองผุก หมู่ที่ 10 การบริหารจัดการป่าห้วยส้อเป็นการดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารกลุ่มรักษาน้ำส้อ และคณะอนุกรรมการ มีหน้าที่กำหนดข้อบังคับและบริหารจัดการกลุ่มรักษาน้ำส้อ ให้เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษาน้ำส้อ พ.ศ. 2543 และมีประชาชนทุกครัวเรือนในหมู่บ้านส้อ และหมู่บ้านเด่นพัฒนา เป็นสมาชิก ปัจจุบันมีคณะกรรมการบริหารกลุ่มรักษาน้ำส้อ จำนวน 18 คน และมีคณะอนุกรรมการฝ่ายพิทักษ์ป่า 1 คณะ จำนวน 12 คน มีการจัดการรูปแบบและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของป่าห้วยส้อ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ป่าต้นน้ำ มีเนื้อที่ประมาณ 6,701.63 ไร่ เป็นผืนป่าอนุรักษ์ 100 % 2) ป่าชุมชน หมู่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ 12 เนื้อที่ 2,135 ไร่ ได้รับอนุมัติโครงการป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ ปี 2553 และ 3) ป่าไม้ใช้สอย เนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ อยู่ติดเขตพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยสมาชิกจะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าห้วยส้อ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วน ดังนี้

1) สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีการเข้าร่วมประชุม เสนอปัญหาความต้องการของชุมชน เพื่อวางแผนงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชน

2) สมาชิกมีส่วนร่วมในการนำแผนงาน/กิจกรรมด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ไปปฏิบัติ คือชาวบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนาได้เข้ามาร่วมลงมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในดูแลรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การทำแนวกันไฟป่า การปลูกป่า การสำรวจป่า ตรวจลาดตระเวน เฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และเฝ้าระวังไฟป่า โดยการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และหน่วยงานภาคี

3) สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดและปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การที่กลุ่มรักษาน้ำส้อ รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม และมีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษาน้ำส้อ พ.ศ. 2543 ขึ้น เพื่อร่วมกันในการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในป่าห้วยส้อให้มีความสมดุลและยั่งยืน และสมาชิกสามารถปฏิบัติได้จริง

4) สมาชิกมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากป่าห้วยส้อ ได้แก่ ผืนป่าห้วยส้อ กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้น มีความหลากหลายของ พืชและสัตว์ป่า เป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยให้สัตว์ป่าน้อยใหญ่ เป็นแหล่ง อาหารและสมุนไพรของคนและสัตว์ และเป็นแหล่งไม้ใช้สอยในชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ยังส่งผลให้ อ่างเก็บน้ำมีน้ำตลอดทั้งปี และเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้อุปโภคและบริโภค รวมถึงเป็นแหล่งเลี้ยง ปลา ซึ่งเป็นอาหารและรายได้ที่สำคัญ ตลอดจนมีการจัดทำโครงการประปาภูเขา ซึ่งสามารถ หล่อเลี้ยงการดำรงชีพของคนในชุมชนที่ทำการเกษตรและปลูกข้าวได้ปีละ 3 ครั้ง สร้างรายได้ทาง เศรษฐกิจให้ทุกครัวเรือนได้อย่างพอเพียง ตลอดจนสามารถรักษาวิถีวัฒนธรรม และประเพณีของ ชุมชนจนถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สรุปได้ว่าสมาชิกสามารถรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

5) สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำกับติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน ได้แก่ การติดตามกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะกรรมการกลุ่มรักษ์น้ำส้อ และการติดตามผลงานการปฏิบัติงาน ของเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ/อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ

จากการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ ถือเป็นตัวอย่างของการพัฒนา เพื่อความยั่งยืน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดประโยชน์และอยู่คู่กับ ชุมชนได้อย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งเห็นได้จากกรณีที่หมู่บ้านเด่นพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลเปือ อำเภอ เชียงกลาง จังหวัดน่าน ได้รับรางวัลจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณ ป่าชุมชนบ้านเด่นพัฒนา อาทิเช่น รางวัลชนะเลิศ ระดับจังหวัดในโครงการ “คนรักป่า ป่ารัก ชุมชน” ปี พ.ศ.2554 รางวัลป่าชุมชนดีเด่น ด้าน”การพัฒนาสู่ความยั่งยืน ประจำปีโครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน” ปี พ.ศ. 2555 รางวัลลูกโลกสีเขียว ประเภทชุมชน ครั้งที่ 16 ปี 2557 และรางวัลอื่นๆ อีกมากมาย เป็นต้น

3. ผลการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อโดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับมาก โดยประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม 5 อันดับแรก ดังนี้ 1) ร่วมสร้างแนวกันไฟไหม้ป่า 2) ร่วมตรวจป่าและการเฝ้าระวัง 3) ร่วมสร้างและปรับปรุง แนวเขตติดต่อรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 4) ได้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) ร่วมปลูกป่า บำรุงรักษาป่า และฟื้นฟูป่าในวันสำคัญต่าง ๆ และ ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อย คือการเลี้ยงวัวในพื้นที่ป่า

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ โดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับน้อย ได้แก่ 1) ไม่มีการแบ่งหน้าที่และบทบาทในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ชัดเจน 2) หน่วยงานภาครัฐไม่ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง 3) ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐ 4) ไม่มีการประสานงาน และประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน 5) ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 6) ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 7) ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งนี้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอปัญหา อุปสรรค เรื่องการแบ่งเขตป่า เขตที่ทำกินและที่อยู่อาศัยยังไม่ชัดเจน

4. จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยข้อที่ 1-4 ผู้ศึกษาวิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนา ออกเป็น 5 แนวทาง ได้แก่ 1) สนับสนุนให้มีการจัดการประชุมสัมมนา หรือฝึกอบรม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรในท้องที่ให้แก่ประชาชน 2) ประชาสัมพันธ์ข้อมูลความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในท้องที่ให้รับรู้อย่างทั่วถึง ผ่านสื่อที่น่าสนใจ เช่น รายการวิทยุท้องถิ่น เป็นต้น รวมทั้งร่วมรณรงค์กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในโอกาสต่างๆ เช่น แจกประกาศห้ามเผาในฤดูเฝ้าระวังไฟป่า เป็นต้น 3) สนับสนุนให้มีการศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากตัวอย่างจริง ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสร้างแรงบันดาลใจกระตุ้นให้นำความรู้ที่มีประโยชน์กลับมาดำเนินการด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นต่อไป 4) เลือกจัดกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาอุปสรรคด้านการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนในท้องที่ เช่น เวลาหลังเลิกงาน ช่วงหลังจากฤดูกาลทำเกษตร เป็นต้น และ 5) ประสานความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้กับหน่วยงานภาครัฐในท้องที่ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่างๆ และเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

ผลการศึกษา เรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ ภูมิศึกษาชุมชนบ้านส้อและบ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัด ยาน สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัย และอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างตามลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 70) เป็นหัวหน้าครัวเรือนเกินกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 67.37) และมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (ร้อยละ 62.11) สอดคล้องกับผลการศึกษาของณรงค์ศักดิ์ สาธิตศานนท์, (2550: 89) ที่ศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลของหัวหน้าครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยเห็นว่าครอบครัวส่วนใหญ่จะมอบภาระการดูแลครอบครัวให้เป็นหน้าที่ของผู้ชาย และสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุเมธี วรศักดิ์, (2546: 90) ที่ศึกษาการประกอบอาชีพของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองสุราษฎร์ พบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา เนื่องจากเป็นวิถีชีวิตของคนในชนบทที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ และเนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาการจัดการศึกษาภาคบังคับไม่ได้บังคับว่าจะต้องศึกษาถึงระดับใด การเรียนในระดับสูงจึงยึดถือความสมัครใจ คำนิยม และรายได้ของครอบครัวเป็นหลัก

2. ผลการศึกษาสภาพการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ สถานภาพและบริบทการจัดการป่าห้วยส้อ ต.เปือ อ.ยางชุมน้อย จ.ยาน เป็นป่าที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติน้ำยาวและป่าน้ำสวด มีการแบ่งรูปแบบการจัดการป่า เป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำ 2) ป่าชุมชนบ้านเด่นพัฒนา หมู่ 12 และ 3) ป่าไม้ใช้สอย ซึ่งสอดคล้องกับ กับแนวคิดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนของสาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2537) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการป่าชุมชน คือรูปแบบของป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชนได้ 3รูปแบบ รูปแบบที่ 1 ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ เป็นรูปแบบการดำเนินงานชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอื่นๆ การป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่น รูปแบบที่ 2 ป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ในรูปของผลผลิตจากต้นไม้และของป่า รูปแบบที่ 3 ป่าชุมชนแบบเอนกประสงค์ เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไป โดยมีการบริหารจัดการและได้รับการฟื้นฟู ดูแล และบริหารจัดการร่วมกันระหว่างประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จนทำให้ป่าห้วยส้อมีความอุดมสมบูรณ์ โดยเริ่มจากการที่ชุมชนได้รวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นกลุ่มรักษาน้ำส้อขึ้น โดยมีคณะกรรมการกลุ่มรักษาน้ำส้อบริหารจัดการ และมีชาวบ้านส้อ หมู่ 9 และบ้านเด่นพัฒนา หมู่ 12 ต.เปือ อ.ยางชุมน้อย จ.ยาน เป็น

สมาชิก เพื่อรวมกลุ่มและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และป่าต้นน้ำ โดยมีการดำเนินกิจกรรมด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง โดยมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าห้วยส้อ ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วน ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การนำแผนงาน/กิจกรรมไปปฏิบัติ 3) การกำหนดและปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชน 4) การรับผลประโยชน์จากป่าชุมชน 5) การกำกับติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับจริยา รัชมมต์ และชัยวัฒน์ คงสม (2562: 21) กล่าวว่า สภาพการบริหารและการจัดการป่าชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินการโดยคณะกรรมการหมู่บ้านและ/หรือคณะกรรมการป่าชุมชนและ/หรือคณะกรรมการชุมชนอื่นร่วมกับองค์กรภาครัฐ และ/หรือภาคเอกชน ในลักษณะแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การบริหารจัดการป่าชุมชน ตามหลักการจัดการพื้นฐานสำคัญ 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การวางแผน 2) การจัดองค์การ 3) การนำ และ 4) การควบคุม

3. ผลการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิจิตพงศ์ ศาสตร์แก้ว (2560) พบว่า ระดับความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในระดับมาก เพราะประชาชนให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านที่มีความสนใจในการจัดการป่าชุมชนและมีตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบ เป็นงานอาสาสมัคร โดยชาวบ้านสมัครใจเข้ามาทำหน้าที่ด้วยจิตอาสา ที่ปรารถนาให้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ต่อไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน และสอดคล้องกับ เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536: 239) พบว่าเงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนมี 8 ประการ ได้แก่ 1) มีความเป็นชุมชนสูง 2) มีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ 3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน 4) มีจิตสำนึกในการรักษาป่าที่มีความเข้มข้นและความลึกซึ่งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น 5) ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำทางธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการที่มีความเข้มแข็งและมีภูมิปัญญาสูง 6) มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน 7) มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน 8) มีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าห้วยส้อ พบว่าภาพรวมมีปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ไม่มีการแบ่งหน้าที่และบทบาทในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ชัดเจน หน่วยงานภาครัฐไม่ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐ ไม่มีการประสานงาน และประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จาก

หน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เซสเตอร์ไอ บาร์นาร์ด ได้ให้ความสำคัญกับการประสานงานมากที่สุด และปัญหาประมาณไม่เพียงพอต่อโครงการที่เสนอ และสอดคล้องกับการวิจัยของกมลรัตน์ ศรีพลกรัง และคณะ (2560) ที่พบว่าปัญหา อุปสรรคของการดำเนินการ โครงการป่าชุมชนบ้านนาข่า ได้แก่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนไม่เพียงพอ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนไม่เพียงพอและขาดความต่อเนื่อง

4. ผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บริเวณป่าห้วยส้อ พบว่ามี 5 แนวทาง ได้แก่) สนับสนุนให้มีการจัดการประชุมสัมมนา หรือฝึกอบรม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรในท้องที่ให้แก่ประชาชน 2) ประชาสัมพันธ์ข้อมูลความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในท้องที่ให้รับรู้อย่างทั่วถึง ผ่านสื่อที่น่าสนใจ เช่น รายการวิทยุท้องถิ่น เป็นต้น รวมทั้งร่วมรณรงค์กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในโอกาสต่างๆ เช่น แจกประกาศห้ามเผาในฤดูเฝ้าระวังไฟป่า เป็นต้น 3) สนับสนุนให้มีการศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากตัวอย่างจริง ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้นำความรู้ที่มีประโยชน์กลับมาดำเนินการด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นต่อไป 4) เลือกจัดกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาอุปสรรคด้านการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนในท้องที่ เช่น เวลาหลังเลิกงาน ช่วงหลังจากฤดูกาลทำเกษตร เป็นต้น และ 5) ประสานความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้กับหน่วยงานภาครัฐในท้องที่ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่างๆ และเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของจารุตา แห่งทองทิพย์. (2553: 98). ที่พบว่าแผนปฏิบัติการที่ได้จากการทำงานแบบมีส่วนร่วม หากได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง ให้สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ก็จะช่วยในการพัฒนาการมีส่วนร่วมที่มีทั้งสิ้น 5 ขั้นตอน และมีความเห็นว่า การให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่ควรนำมาปฏิบัติเป็นลำดับแรก ต่อมาคือการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ รวมไปถึงการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในขั้นตอนต่าง ๆ ของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนจะเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง และจะส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่สมดุลและยั่งยืนตลอดไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. คณะกรรมการกลุ่มรักษ์น้ำส้อ สามารถนำข้อมูลไปใช้ถ่ายทอดเรื่องราวประวัติความเป็นมาของป่าห้วยส้อ และข้อมูลที่บอกเล่าความสำเร็จของชุมชน โดยผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ เช่น เฟซบุ๊ก เอกสารเผยแพร่ และจัดทำเป็นฐานข้อมูลแสดงไว้ที่ศาลาประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกและเยาวชนกลุ่มรักษ์น้ำส้อ เข้าไปศึกษาหาความรู้ ตลอดจนคนในหมู่บ้านอื่น หรือบุคคลที่สนใจมีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลด้วย

2. ชุมชนใกล้เคียงที่มีพื้นที่ป่าชุมชน สามารถนำแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และป่าชุมชนที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อนำไปสู่การจัดการป่าของชุมชนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

3. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง สามารถนำแนวทางการจัดการป่าที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชน ควรบูรณาการกับผู้นำชุมชน จัดเจ้าหน้าที่เข้าไปให้ความรู้ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ธรรมชาติและทั่วถึงในสื่อต่างๆ เช่น หอกระจายข่าว เฟซบุ๊ก เอกสารเผยแพร่ หรือจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชน เพื่อส่งเสริมสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ให้มากยิ่งขึ้น ให้มีความรู้สึกรักหวงแหนเป็นเจ้าของและรู้สึกว่าป่าเป็นสมบัติของส่วนรวม และร่วมกันรับผิดชอบดูแลรักษาทรัพยากรของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่จะเติบโต และเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการดูแลรักษาป่าไม้ได้ในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่ไปให้มากขึ้น โดยสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐบาล เอกชน และองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรของรัฐ (NGO) เพื่อจะได้ผลการศึกษาที่ครอบคลุมเนื้อหาในเชิงลึกและภาพรวม เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

2. การศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มตัวอย่างประชากรในการศึกษาโดยให้ครอบคลุมหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากป่าห้วยส้อ หรือมีการศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมกับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อที่จะได้เห็นถึงปัจจัย/ผลสำเร็จที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนในภาพรวมต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2533). *ป่าชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ.
- กาญจนา ทิพย์มาก. (2547). *การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนมุสลิม กรณีศึกษา ตำบลกาลอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กษิณาง หลิมสวัสดิ์. (2543). *การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการพึ่งพิงป่าชุมชนโคกสะอาด ตำบลสะแกโพรง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กิตติศักดิ์ แก้ววารี. (2553). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เกษม จันทร์แก้ว และ สามัคคี บุญยะวัฒน์. (2538). *เอกสารประกอบการสอนวิชาการจัดการทรัพยากรป่าไม้. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร*.
- เกษม จันทร์แก้ว. (2530). *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.
- _____. (2540). *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสยามการพิมพ์.
- _____. (2547). *การสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จารุตา แท่งทองทิบ. (2553). *การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนตำบลคลองพา อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, สุราษฎร์ธานี.
- จิริยา รัมมนต์, และชัยวัฒน์ คงสม (2562) การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. *วารสารเกษตรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*, 3(1),21.
- ชโลมพร วรอนุวัฒน์กุล. (2545). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษา ประชาชนในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอลำลูกกา จังหวัดเพชรบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- ชัยวัฒน์ คงสม. (2562). พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรเพื่อการป่าไม้. ใน *ประมวลสาระชุดวิชา การจัดการทรัพยากรเพื่อการป่าไม้และสิ่งแวดล้อม* (หน่วยที่ 1) นนทบุรี: สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ และสหกรณ์ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ฐิติพงษ์ ศาสตร์แก้ว. (2560). *ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, นนทบุรี.
- ณรงค์ศักดิ์ สาธิตสานนท์. (2550). *การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนบ้านทุ่งมหา ตำบลปากคลอง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดชุมพร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, สุราษฎร์ธานี.
- ณัฐกานต์ ประกอบเที่ยง. (2552). *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง ตอนบนส่วนที่ 1 อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2546). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- _____. (2542). *การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.
- _____. (2517). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.
- _____. (2539). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิบูลย์กิจ.
- พันธุ์พงษ์ คงเดชอดิศักดิ์. (2557). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยบูรพา,ชลบุรี.
- ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. (2532). “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ใน *เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนาและส่งเสริมความร่วมมือด้านป่าไม้*. กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- ไพสุดา ตรีเดชะ. (2546). *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าทุ่งสูง จังหวัดกระบี่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- มานะ บุญยานันต์. (2542). *การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนชัยจำปา อำเภอนาทม จังหวัดน่าน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. ม.ป.ป. *ทรัพยากรป่าไม้*. สืบค้นจาก <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=21&chap=8&page=t21-8-infodetail07.html>
- รักษ์กล้า สถานสุข. (2547). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรที่อาศัยอยู่ที่โครงการพัฒนาห้วยแม่เพรียงตามพระราชดำริห้วยแม่เพรียงอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- วาริณี เอี่ยมสวัสดิกุล และคณะ. (2562) *การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำไปสู่การเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับเพชร: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดสลักเหนือ จังหวัดนนทบุรี* (รายงานการวิจัย ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, นนทบุรี.
- วิชุดา ขวัญชุม. (2550). *ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านพืชสมุนไพรจากป่าห้วยสือ ตำบลเปือ อำเภอยะนิงกลาง จังหวัดน่าน*. (สารนิพนธ์ ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี.
- วิภาวรรณ มะลิวรรณ และคณะ. (2560). *แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี*. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 10(1), 707-706. สืบค้นจาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/87405/69047>
- สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). *ป่าชุมชนกับสังคมไทย*. สืบค้นจาก <https://www.recoftc.org/thailand/stories/%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%B8%E0%B8%A1%E0%B8%8A%E0%B8%99%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2>
- สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้. (2563). *โครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2563*. สืบค้นจาก <https://www.forest.go.th/land/wp-content/uploads/sites/29/2021/03/รายงานฉบับสมบูรณ์-โครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้-พศ-2563-1.pdf>
- อภิชาติ ภัทรธรรม และ สุรศักดิ์ อนุสรณ์. (2553). *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวเขาในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำสอ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน*. *วารสารวิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*, 31 (3): 393-400
- อำนาจ คอวนิช. (2530). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

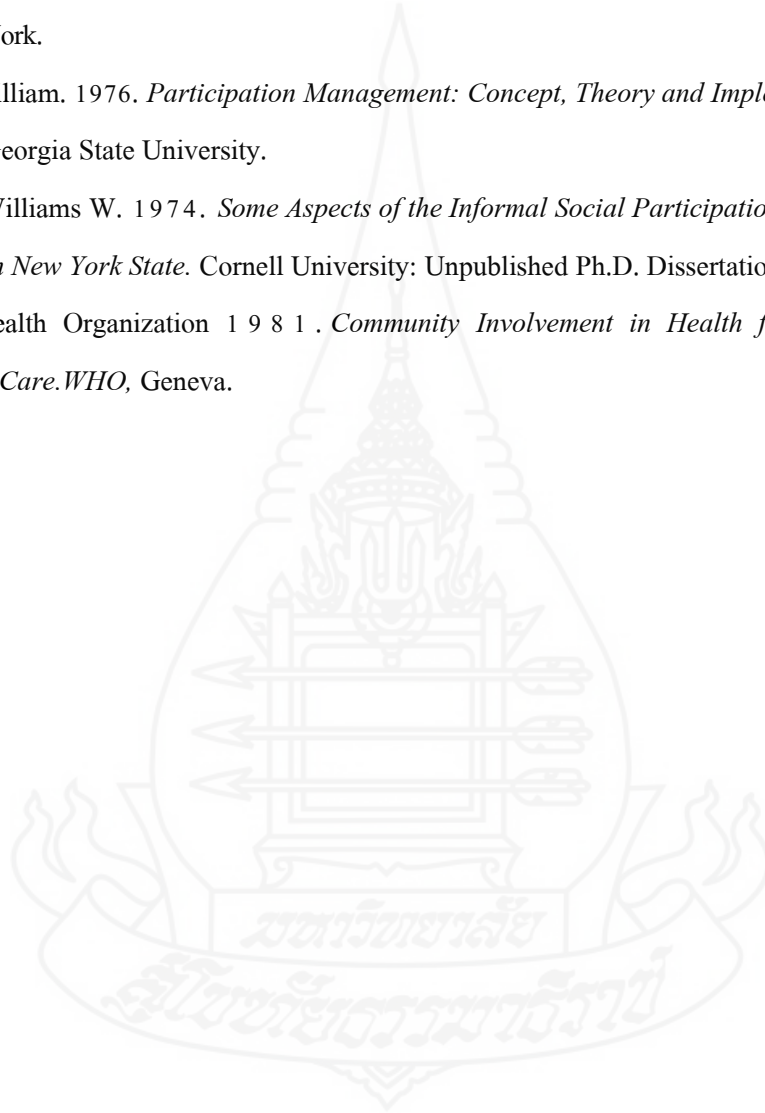
อุดมเพ็ชร วงศ์ชัย. (2547). ปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่มีผลต่อการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรายรอบป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ต๋ำและป่าแม่นาเรือ จังหวัดพะเยา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

Allen, S.W. 1959. *Conserving Natural Resources*. 2nd ed. Mc Graw & Hill Book Company, Inc., New York.

Erwin, William. 1976. *Participation Management: Concept, Theory and Implementation*. Atlanta: Georgia State University.

Reeder, Williams W. 1974. *Some Aspects of the Informal Social Participation of Focus Families In New York State*. Cornell University: Unpublished Ph.D. Dissertation.

World Health Organization 1981. *Community Involvement in Health for Primary Health Care*. WHO, Geneva.

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ :
กรณีศึกษาป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการ

1. เพศ ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง
2. อายุ ( ) 1 น้อยกว่า 25 ปี ( ) 2 25 – 34 ปี ( ) 3 35 – 44 ปี ( ) 4 45 – 54 ปี ( ) 5 55 ปีขึ้นไป
3. สถานภาพในครัวเรือน
( ) 1 หัวหน้าครอบครัว ( ) 2 สมาชิกในครัวเรือน
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน
5. ระดับการศึกษา
( ) 1 ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ( ) 4 ระดับอนุปริญญา / ปวส.
( ) 2 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 5 ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป
( ) 3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช.
6. ศาสนา
( ) 1 พุทธ ( ) 2 คริสต์
( ) 2 อิสลาม ( ) 4 อื่น ๆ.
7. อาชีพหลัก
( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 รับราชการ ( ) 3 รับจ้างทั่วไป
( ) 4 ค้าขาย ( ) 5 เก็บหาของป่าเพื่อจำหน่าย ( ) 6 ไม่มีอาชีพ
( ) 7 อื่นๆ .....
8. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน
( ) 1 น้อยกว่า 3,000 บาท ( ) 2 3,000 – 6,000 บาท ( ) 3 6,001 – 9,000 บาท
( ) 4 9,001 – 12,000 บาท ( ) 5 มากกว่า 12,000 บาท
9. การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม
( ) 1 กลุ่มรักษาน้ำส้อ ( ) 2 กลุ่มเยาวชนรักษาน้ำส้อ ( ) 3 สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
( ) 4 อื่นๆ .....
10. ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน
( ) 1. ไม่มี ( ) 2. กำนัน ( ) 3. ผู้ใหญ่บ้าน
( ) 4. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ( ) 5. สมาชิก อบต. ( ) 6. กรรมการหมู่บ้าน
( ) 7. กรรมการป่าชุมชน ( ) 8. อื่นๆ .....

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ไม่มี ส่วนร่วม	มีส่วน ร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม				
			มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
1. ร่วมสร้างแนวกันไฟไหม้ป่า							
2. ร่วมตรวจป่าและการเฝ้าระวัง							
3. ร่วมสร้างและปรับปรุงแนวเขต ติดต่อรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์							
4. ร่วมปลูกป่า บำรุงรักษาป่า และ ฟื้นฟูป่าในวันสำคัญต่างๆ							
5. ได้รับการจัดสรรน้ำเพื่อ การเกษตร							
6. ได้รับการจัดสรรรายได้จากการ ตกปลาอ่างเก็บน้ำส้อ							
7. ได้มีการเลี้ยงวัวในพื้นที่ป่า							
8. ได้เข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษ์ น้ำส้อเพื่อสืบทอดกิจกรรม							
9. ได้เข้าร่วมในการสร้างเครือข่าย หรือเข้าร่วมเครือข่ายองค์กรอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และ สิ่งแวดล้อมชุมชน							
10. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งเรียนรู้ ห้องเรียนธรรมชาติสำหรับเด็ก นักเรียน							
11. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งข้อมูล ด้านการศึกษาวิจัยทางชีวภาพ							
12. ได้เข้าร่วมกิจกรรมแหล่งศึกษาดู งานให้แก่องค์กรอื่น							

ส่วนที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ไม่มี ส่วนร่วม	มีส่วน ร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม				
			มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
13. ได้เข้าร่วมประชุม อบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน							
14. ได้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม							
15. ได้เข้าร่วมฝึกอบรม/จัดตั้งกลุ่ม องค์กรเพิ่มขึ้น							
16. ได้ติดตามและรายงานผลการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม							
17. ได้ติดตามการบังคับใช้ กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มรักษ์น้ำสือ พ.ศ. 2543 ให้เป็นไปตามกฎที่วางไว้							
18. ได้ช่วยในการประสานงานและ ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้							

ส่วนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าห้วยส้อ ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อปัญหา และอุปสรรค ในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในประเด็นต่อไปนี้

ปัญหา/อุปสรรค	ความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	เฉยๆ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วยอย่าง ยิ่ง
1. ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้					
2. ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้					
3. ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้					
4. ไม่มีการแบ่งหน้าที่และบทบาทในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ชัดเจน					
5. ไม่มีการประสานงาน และประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน					
6. หน่วยงานภาครัฐไม่ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจัง					
7. ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยงานภาครัฐ					
8. อื่นๆ (โปรดระบุ)					
.....					
.....					

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่า
ห้วยส้อ

ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ใน
ประเด็นต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ	ความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	เฉยๆ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง
1. ควรมีการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ให้กับประชาชน โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน					
2. ควรมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ราษฎรได้รับรู้เพิ่มมากขึ้นและทั่วถึงในสื่อต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ					
3. สนับสนุนให้ราษฎรเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น					
4. ควรจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ราษฎรมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น เช่น กิจกรรมประกวดหมู่บ้านรักษาป่า กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กิจกรรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้					
5. หน่วยงานของรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญ และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง					
6. อื่นๆ (โปรดระบุ)					

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางพัทธนันท์ พริบไหว
วัน เดือน ปีเกิด	1 เมษายน 2526
สถานที่เกิด	อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
ประวัติการศึกษา	วท.บ. (วนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2548
สถานที่ทำงาน	หน่วยจัดการต้นน้ำขุนน้ำพริก อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 (แพร่) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
ตำแหน่ง	นักวิชาการป่าไม้ปฏิบัติการ

